

ROSER SALICRÚ I LLUCH

PROPTER VETUSTATEM ET TERREMOTUM.
*ELS TERRATRÈMOLS DE 1427-1428 I EL CASTELL DE
CASTELLVÍ DE ROSANES**

ABSTRACT

Up to now, no news were known about the damages that the earthquakes of 1427 had caused southern than the area of Girona. Moreover, except for the city of Barcelona and the area of Girona, only a few news had been reported about the earthquake of 1428. The examined and edited source allows us to demonstrate that the castle of Castellví de Rosanes (near Martorell, around 20 km. to the west of Barcelona) suffered destructive

*Abreviatures utilitzades: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó; AHCB = Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; C. = Cancelleria; CR = Cartes Reials; f., ff. = foli, folis; r = recto; reg. = registre; v = verso. [La publicació, amb posterioritat a la redacció d'aquest treball, de *Problems in assessing focal parameters to earthquake sequences from historical investigation: the 1427 earthquakes in Catalonia*, in *10 Asamblea Hispano-Portuguesa de Geodesia y Geofísica* (Almería, 1997), edició en CD-Rom, 2000, on l'equip format per C. OLIVERA, E. REDONDO, A. RIERA, J. LAMBERT i A. ROCA modifica els resultats que havia donat a conèixer anteriorment a la seva *Revision of the 1427 earthquakes in the Eastern Pyrenees. Delimitation of the epicentral area and intensity assessment for the March 15 and May 15 events* (vegeu la nota 1), obligaria a retocar parcialment les dades del primer paràgraf. Actualment, aquests investigadors ja no consideren que els terratrèmols més intensos de 1427 es produïssin el 15 de març i el 15 de maig, sinó el 19 de març i el 15 de maig, i a més a més han substituït l'escala MSK per l'EMS, que a diferència de la primera només pren en consideració els efectes sobre construccions. La intensitat del terratrèmol del 15 de març de 1427 (7 graus EMS-92) hauria estat inferior de la dels que es produïren els dies 13 i 14 (7-8 graus EMS-92 en tots dos casos) i 19 de març (8 graus EMS-92); el 22 d'abril hi hauria hagut una altra seqüència d'intensitat 7-8 graus EMS-92, mentre que el moviment fins ara atribuït al 23 d'abril, en canvi, seria fals; el del 15 de maig hauria tingut una intensitat de 8-9 graus EMS-92; i el 17 de juny hi hauria hagut un altre moviment fins ara desconegut, d'intensitat 7-8 graus EMS-92, amb epicentre a Caldes de Malavella. D'altra banda, també caldria afegir a la bibliografia l'estudi sobre els terratrèmols de 1427-28 que Antoni Riera i Melis ha publicat al primer volum d'aquest *Homenatge al Dr. Manuel Riu i Riu*].

damage as much in 1427 as in 1428. The source is the record of a visit to the castle in 1428, which details the repairs that it would need. Although the source does not allow us to differentiate the effects of the earthquakes of 1427 from those of 1428, and although the castle was previously damaged because of its old age, we can discern the effects due to the old age, from those due to the seismic activities, and from the ones due to both factors. Therefore, this is a significant source of information to take into consideration for the evaluation and analysis of the historical earthquakes.

Els grans terratrèmols del 15 de març de 1427, 15 de maig de 1427 i 2 de febrer de 1428 foren els moviments sísmics de màxima intensitat de la tradicionalment coneguda com a “sèrie olotina”¹. Però si, als dos primers, després d’una acurada revisió, els ha estat atribuïda, respectivament, una intensitat de VIII-IX i de IX graus de l’escala MSK², el tercer segueix essent encara objecte d’estudi, i un dels

1. L’obra clàssica d’Eduard FONTSERÈ i Josep IGLÉSIES, *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100 i 1906*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971 (pp. 99-192 pel que fa a la “sèrie sísmica olotina”) segueix essent, encara, fonamental, però, a hores d’ara, i més enllà de les notícies que ja recullen aquests dos autors, la bibliografia és prou extensa. Sense pretensió de ser exhaustius, entre les aportacions més recents i posteriors al seu estudi cal fer esment, almenys, d’E. BANDA, A.M. CORREIG, *The Catalan Earthquake of February 2, 1428*, “Engineering Geology” 20 (1984), pp. 89-97; Alexandre OLIVAR, *Sobre els terratrèmols dels anys 1427 i 1428 a Catalunya*, in *Estudios dedicados al profesor Frederic Udina i Martorell*, “Medievalia” 8 (1989), pp. 287-294; Isidre PRADES, *Els terratrèmols de la sèrie olotina i el cas de la vila d’Amer*, “Quaderns de la Selva” 2 (s.d.), pp. 103-112; Antoni RIERA MELIS, *El bisbat de Girona al primer terç del segle XV: aproximació al context socio-econòmic de la sèrie sísmica olotina: 1427-1428*, “Anuario de Estudios Medievales” 22 (1992), pp. 161-204; Xavier PUIGVERT i GURT, *La reconstrucció de la vila d’Olot després dels terratrèmols (1427-1433)*, Olot, Arxiu Històric Comarcal d’Olot-Museu Comarcal de la Garrotxa, 1996; Antoni RIERA-MELIS, Antoni ROCA, Carme OLIVERA, *Analysis of the Pastoral Visit of 1432 to the Diocese of Girona for the study of the seismic series 1427-1428 in Catalonia*, in Massimiliano STUCCHI (editor), *Historical Investigation of European Earthquakes*, 1, Milano, CNR-Istituto di Ricerca sul Rischio Sismico, 1993, pp. 161-172; Carme OLIVERA, Antoni RIERA-MELIS, Blanca MARTÍNEZ, Antoni ROCA, *Revision of the 1427 earthquakes in the Eastern Pyrenees. Delimitation of the epicentral area and intensity assessment for the March 15 and May 15 events*, in Paola ALBINI, Andrea MORONI (editors), *Historical Investigation of European Earthquakes*, 2, Milano, CNR-Istituto di Ricerca sul Rischio Sismico, 1994, pp. 169-179; i Carlos del VALLE, *Los terremotos de Girona de 1427 en la fuente hebrea*, Madrid-Girona, Aben Ezra Ediciones-Ajuntament de Girona, 1996.

2. Cf. C. OLIVERA et alii, *Revision... L’escala MSK és la que s’utilitza per avaluar els terratrèmols preterits. Té dotze graus d’intensitat (que es defineixen a partir dels fenòmens sentits per la població, els danys produïts a les construccions i els canvis advertits en la natura) i classifica els danys sobre els edificis contemplant-los de manera diferencial sobre els diversos tipus de construccions, segons si són amb murs de maçoneria en sec o de fang, amb murs de fàbrica de totxo, de blocs de morter, etc., o amb estructura metàl·lica o de formigó armat; vegeu-ho a C. OLIVERA, A. RIERA, J. LAMBERT, E. BANDA, P. ALEXANDRE, *Els terratrèmols de l’any 1373 al Pirineu: efectes a Espanya i França*, Barcelona, Servei Geològic-Generalitat de Catalunya, 1994, pp. 205-207.*

principals problemes que presenta la seva anàlisi és el de la separació dels seus efectes dels ja provocats pels terratrèmols de l'any anterior³.

Per ara, tanmateix, sembla clar que, si l'àrea epicentral dels dos primers cal situar-la, respectivament, a l'entorn de les viles d'Amer i d'Olot⁴, la del tercer cal desplaçar-la un xic més cap al nord-oest, embolcallant Puigcerdà i Camprodon i amb Olot com a extrem sud-oriental⁵.

Tot i que pugui haver-n'hi, a hores d'ara encara no s'han donat a conèixer notícies dels possibles desperfectes que els terratrèmols de 1427 pogueren ocasionar, més enllà de les terres gironines, a la meitat meridional de Catalunya⁶.

En canvi, les dades conegudes del terratrèmol del dia de la Candelera de 1428⁷ sí que esmenten alguns desperfectes fora de terres gironines. Posen de manifest que, a Barcelona, hi ensorrà la rosassa de Santa Maria del Mar i hi moriren entre una quinzena i una cinquantena de persones, segons quines siguin les fonts⁸. També sabem que tant la presó comuna, al Castell Nou o Cort del Veguer, com la del Palau

3. *Terratrèmols del 1427-28 a Catalunya: vestigis històrics i contexte geològic. Guia de l'excursió*, Barcelona, Servei Geològic de Catalunya, 1990, p. 7. Estrictament sobre el terratrèmol del 2 de febrer de 1428 i a banda del que recullen E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, pp. 163-189, per ara només podem remetre a A. OLIVAR, *Sobre els terratrèmols...*

4. Cf. C. OLIVERA et alii, *Revision...*, p. 174, i A. RIERA-MELIS et alii, *Analysis...*, p. 162.

5. Cf. A. RIERA-MELIS et alii, *Analysis...*, p. 162.

6. Vegeu-ho a la bibliografia citada a la nota 1.

7. Hom coincideix en afirmar que la sacsejada es produí a l'entorn de les vuit del matí (cf. *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, volum I (1390-1446), Barcelona, Henrich y Companyia, 1892, p. 258; A. OLIVAR, *Sobre els terratrèmols...*, p. 287 [manuscrit 988 de la Biblioteca del monestir de Montserrat]; i *Llibre vert menor* de Perpinyà, segons E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, p. 179). Però algunes fonts especifiquen, tant a Barcelona com a les terres gironines, que n'hi hagué dues; que la segona, esdevinguda mitja hora després de la primera o bé entre les vuit i les nou del matí, fou més forta (cf. *Llibre de les Solemnitats de Barcelona*, volum I (1424-1546), Barcelona, Institució Patxot, 1930, p. 40; i carta dels jurats de Girona del 10 de febrer de 1428, segons E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, p. 169); i, fins i tot, que —almenys a Barcelona— fou la més forta que s'hagués produït mai (“semblant de la qual no ere stada sentida en lo passat”; cf. *Llibre de les Solemnitats...*, p. 40).

8. Vegeu E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, pp. 163-189, i A. OLIVAR, *Sobre els terratrèmols...* A les dades que recull aquest darrer, caldria afegir-hi un dels testimoniatges probablement més fiables —que aleshores encara era inèdit—, el de Jaume Safont, que quantifica en setze les víctimes i que precisa que, entre elles, hi havia “una dona prenys e groça, qui jeya morta vestida ab un cot blau” (cf. *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Barcelona, Fundació Noguera, 1992, p. 24); això explica que el *Dietari* de la Generalitat parli de “entorn XV persones” mortes (cf. *Dietari de la Deputació del General de Cathalunya*, volum I, Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó-CODOIN XLVI, 1974, p. 86 —o bé *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, volum I (1411-1539)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, p. 53—) i podria qüestionar l'error del copista que suggeria Olivar, que considerava la possibilitat que hagués escrit “XV” en lloc de “XXV” (A. OLIVAR, *Sobre els terratrèmols...*, pp. 291-292). Segons algunes fonts, a tot Catalunya hi moriren més de mil persones.

Major patiren desperfectes considerables, i que el Castell Nou quedà tan malparat que, a parer dels consellers, l'única solució viable era enderrocar-lo totalment o parcial, ja que no s'hi veia altra "manera de reparació al present qui fós segura"⁹. A més, les diverses fonts cronístiques també assenyalen que, el 1428, a Barcelona, "en los mes alberchs de la Ciutat se feneren parets e en alsunes se enderrocharen envans cuynes fumerals et escales"¹⁰; que "féu gran damnatge en moltes cases de la dita ciutat"¹¹; que en caigueren moltes i que "quasi totas restaren cruxides, y crivilladas"¹²; o que "no hi hac alberch en tota la dita ciutat que no's consentís e's fenés axí en parets foranes com dintre; en caygueren alguns e n'hagueren d'apuntelar, e hagueren d'enderroquar molts merlets de torres"¹³. No hi ha pas dubte, per tant, que aquest terratrèmol colpí de ple la capital catalana.

Tanmateix, llevat d'a les terres gironines i d'a Barcelona mateix, les notícies de destrosses ocasionades pel terratrèmol de 1428 a la resta de Catalunya són ben escadusseres. Perquè, tot i que algunes fonts cronístiques assegurin, de manera genèrica, que "en diverses parts del principat de Cathalunya se eren enderrocats diverses castells, moltes esgleyes e lochs, e mortes infinides persones"¹⁴, o que, a Catalunya, "caygueren molts Castells"¹⁵, no aporten cap precisió. Els testimoniatges documentals directes recollits per Fontserè i Iglésies només permeten afegir, amb versemblança, a les dades que forneixen les fonts cronístiques, que el sisme de 1428 fou percebut i causà desperfectes a la vila de Cervera¹⁶ i al castell de Tortosa¹⁷; que afectà els castells de Savallà i d'Argençola i fou percebut a Santa Coloma de Queralt¹⁸; i, amb menys garanties aparents, que probablement també se sentí a la ciutat de Lleida¹⁹.

9. Cf. Francesch CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, in *Geografia General de Catalunya*, Barcelona, Establiment Editorial de Albert Martín, s.d., p. 377 i notes 1041 i 1045.

10. *Manual de Novells Ardits...*, vol. I, p. 259.

11. *Dietari o Llibre...*, pp. 23-24.

12. *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, volum V, Barcelona, Henrich y Companyia, 1916, p. 18.

13. *Llibre de les Solemnitats...*, p. 40.

14. *Ibidem*.

15. *Rúbriques...*, p. 18.

16. "la sala de la pateria se ere tota consentida e oberta"; "lo terratrèmol ha consumada e cruidida la sala del consell" (cf. E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, p. 181).

17. "pedra de la torra de la barbacana que caygué"; "pedra que caygué del mur que caygué (...), ço és lo mur del mirador vers remolins"; "apontalar la casa del castelleric"; "apontalar la coberta de la torra de Cervera"; "los trespols dels terrats eren tots uberts" (cf. *ibidem*, pp. 176-177).

18. Cf. E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, p. 168. Vegeu-ho igualment a Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt (Refosa i ordenada en la seva ampliació per Joaquim Segura Lamich)*, Santa Coloma de Queralt, 1953, p. 199, que, tanmateix, esmenta l'any 1427 en lloc del 1428.

19. Cf. E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, p. 182.

El document que presentem i transcrivim permet afegir Castellví de Rosanes a la llista de llocs que, tant el 1427 com el 1428, patiren efectes destructius a la meitat meridional de Catalunya. Acta notarial d'una inspecció realitzada el 1428 al castell de Castellví de Rosanes que es conserva entre els processos de la sèrie *Consellers* de l'arxiu municipal de Barcelona²⁰, no era pas del tot desconegut, puix que Montserrat Pagès, en el seu estudi sobre l'art romànic i el feudalisme al Baix Llobregat, ja n'havia donat notícia i l'havia emprat per intentar reconstruir l'estructura de la fortalesa²¹. Però, fins ara, a banda que hagués romàs inèdit, no havia estat abordat com a font per a la sismografia històrica.

Per tant, i tot i que, malauradament, no ens permeti diferenciar els efectes d'unes i altra somogudes, l'acta de la inspecció al castell de Castellví té un interès de primer ordre per a l'estudi dels sismes de 1427 i 1428, perquè en localitza efectes destructius a la meitat meridional de Catalunya.

Almenys des dels primers anys del segle XV i en bona mesura arran de les lluites de les quals fou escenari, el 1427-1428 l'estat de conservació de la fortalesa era molt precari; els moviments sísmics actuaren, per tant, sobre unes construccions que ja es trobaven molt malmeses. Però, en aquest cas, tenim la gran sort de poder documentar —gràcies a la, almenys aparent, honestetat del castlà— de quina manera ho feren, perquè la font diferencia clarament, acurada i —com podrem concloure— amb gran versemblança els danys que cal atribuir estrictament als terratrèmols dels que són imputables a la vellesa dels edificis i dels que responen a una fatal combinació de tots dos factors.

En conseqüència, més enllà del fet concret dels terratrèmols de 1427 i 1428, la visita a Castellví de Rosanes s'erigeix, també, en una font de primer ordre i en un element de reflexió privilegiat de cara a les anàlisis dels terratrèmols pretèrits més en general.

EL CONTEXT HISTÒRIC: L'ESTAT DE CONSERVACIÓ DEL CASTELL ABANS DELS SISMES, ELEMENT DE REFLEXIÓ

De la mateixa manera que la baronia de Castellvell, el castell de Castellví —o, tal com l'anomena la documentació, de Castellvell— de Rosanes havia esdevingut,

20. AHCB, Consellers XX (Processos), caixa 1A, núm. 5.

21. Vegeu Montserrat PAGÈS i PARETAS, *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*, Barcelona, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pp. 63-87. L'autora fa referència, a més (*ibídem*, p. 64, nota 48), a una nota publicada per Josep Maria Madurell, a la "Circular del Club Excursionista de Gràcia" de l'estiu de 1943, sobre *El castillo de Rosanes* i que ja feia esment del manuscrit. A mi no m'ha estat possible localitzar-la.

a la primeria del segle XIV, possessió dels Foix, que el mantingueren fins a la darrera dècada de la centúria. Després de la rebel·lió de Mateu de Foix, el castell fou pres per Joan I, incorporat a la Corona i, el 1396, esdevingué carrer de Barcelona²²; la ciutat en prengué possessió l'any següent. Durant l'Interregne, el comte de Foix tornà a intentar, per la força, de recuperar la baronia i, el 20 de desembre de 1411, les forces del seu procurador ocuparen el Castellvell de Rosanes. Les tropes de Barcelona l'assetjaren tot seguit i, després de ser, de nou, vigorosament combatut, caigué en mans de la ciutat el 30 de gener de 1412²³.

Les reiterades lluites que hostatjà el Castellvell de Rosanes des de la darrerria del segle XIV feren, per tant, que iniciés la centúria següent en un estat de precarietat considerable. Abans d'arribar al gener de 1428 i que, com veurem, Bernat de Jonqueres notifiqués al rei Alfons el Magnànim que el castell era "fissum, concassatum et in pluribus suis partibus ruinosum, ob quod minatur ruinam et magna indiget reparatione in tantum quod, nisi celeriter reparetur, ipse castellanus, (...) nec custodes eiusdem, in eodem, absque magno suarum personarum periculo, non possent aliquatenus habitare, cum speretur de die in diem dirui ac totaliter consumi et vastari", les notícies del mal estat de la fortalesa són repetides, tal com va destacar, ja, Montserrat Pagès²⁴.

En dóna testimoni, en diverses ocasions, l'estudi de Pedemonte.

A la primeria d'agost de 1402, per exemple, Martí l'Humà autoritzava Bernat Carbó, administrador dels drets i rendes de la baronia, perquè pogués imposar als habitants de Sant Andreu de la Barca, durant quatre anys, sises com les que ja es pagaven a Martorell sobre el pa, el vi, la carn i altres productes, per tal de "subveniri reparationi operum Castri Veteris de Rosanis, quod ruinam in multis sui partibus cominatur"²⁵.

22. Sobre el carreratge, remeto a Maria Teresa FERRER I MALLOL, *L'associació de municipis a l'Estat Mitjà. El carreratge de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1999.

23. Sobre la història i les restes actuals del castell de Castellví de Rosanes vegeu Bonaventura PEDEMONTE I FALGUERA, *Notes per a la Història de la Baronia de Castellvell de Rosanes*, Barcelona, Impremta Elzeviriana i Llibreria Camí S.A., 1929; Jordi BOLÒS I MASCLANS, Montserrat PAGÈS I PARETAS, *El castell i la baronia de Castellví de Rosanes (Baix Llobregat)*, in *Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya medieval*, Barcelona, Facultat de Geografia i Història-Universitat de Barcelona, 1986-1987, pp. 113-151; [Montserrat PAGÈS I PARETAS], *Castell de Castellví de Rosanes*, in *El Barcelonès. El Baix Llobregat. El Maresme*, in *Catalunya romànica*, volum XX, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, pp. 326-330; i *idem*, *Art romànic...*, pp. 44-87.

24. M. PAGÈS, *Art romànic...*, p. 63.

25. ACA, C., reg. 2198, f. 84v. 1402, agost, 7. València; cf. B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 370. Els ingressos de les imposicions "teneamini mictere et convertere in reparatione et alia opera dicti castri ad cognitionem fidelis nostri Francisci de Montebovino, domicelli, castellani dicti castri". Francesc de Montbui era qui havia ocupat, el 1396, amb Galceran de Rosanes, el castell de Castellví al comte Mateu de Foix (cf. *ibidem*, pp. 325-328).

El 1405 sabem que, efectivament, les impositcions es recaptaven i que, probablement, permeteren endegar algunes obres, per bé que, si és que anaren endavant, ho feren lentament. Perquè si, a mitjan abril, en una carta adreçada als prohoms de Sant Andreu, el rei Martí esmentava “les impositcions de aqueixa parròquia e obres del Castell Viy de Rosanes”²⁶, poc després, a la primeria de maig, oint la súplica del castlà, segons el qual “castrum predictum quod squabor vetustatis fere obruit longo situ suffragio reparationis indigeat”, ordenà al procurador de les rendes i drets de la vila de Martorell i de la baronia de Castellvell, Bernat Carbó, “quatenus omnes illos quos teneri repperitis iuxta consuetudinem antiquam ad faciendum opera dicti castri compellatis seu compelli rigide faciat ad faciendum, modo debito et assueto, reparationem dicti castri predicti et alia que inde occurrerint necessaria seu etiam opportuna”²⁷.

Per altra banda, el setge del qual fou objecte la fortalesa durant l'Interregne va contribuir, certament, a malmetre-la encara més. El gener de 1412, abans d'intentar prendre-la, els consellers de Barcelona ja opinaven “quel dit Castell és combatedor e de fàcil entrador”²⁸ i consideraven que, per evitar que tornés a amenaçar la seguretat de la ciutat, allò més convenient fóra que, un cop guanyat, fos enderrocat “en tal manera que noy romangue pedra sobre pedra”²⁹. Òbviament, hom no procedí pas a la seva destrucció, però sí que ha quedat constància que, a causa de “lo dit combatiment”, el castell quedà “en alguna partida enderroquat”³⁰.

En darrer terme, culminant i arrodonint aquest reguitzell de notícies, la detallada descripció de l'estat de conservació del castell que ens aporta l'acta de la visita que transcrivim i que, com hem dit, ja havia glossat, parcialment, Montserrat Pagès, constitueix una mostra definitiva de l'autèntica precarietat amb la qual subsistien una bona part de les estances, torres i components de la fortalesa. El detall amb el qual són descrits tant el seu estat com les reformes que els pèrits —el mestre major de l'obra de la Seu de Barcelona, un mestre de cases i dos fusters barcelonins— consideraren pertinents és, per si sol, prou eloqüent, de manera que, en tot cas, només cal advertir que no és pas sorprenent que els terratrèmols de 1427 i 1428 afectessin el castell i fossin decisius per a l'esfondrament d'algunes de les seves estructures.

És per tot això que aquesta font esdevé també, com ja hem dit, un element privilegiat de reflexió de cara l'avaluació dels efectes dels terratrèmols pretèrits.

26. ACA, C., CR Martí I, caixa 7, núm. 752. 1405, abril, 14. Barcelona (cf. *ibidem*, p. 374).

27. ACA, C., CR Martí I, caixa 7, núm. 761. 1405, maig, 4. Barcelona (cf. *ibidem*, p. 374).

28. *Ibidem*, p. 379; també en fa esment M. PAGÈS, *Art romànic...*, p. 63.

29. Vegeu B. PEDEMONTE, *Notes...*, pp. 380-381.

30. *Cortes de los Antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, Madrid, Real Academia de la Historia, IX, p. 262; ho esmenta B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 382.

És evident que, per poder dur a terme correctament aquesta mena d'avaluacions, fóra desitjable poder conèixer tant l'estat de conservació dels edificis com els seus materials constructius. Malauradament, això és sovint molt difícil i àdhuc gairebé impossible. Però, certament, i encara que no sigui amb el grau de precisió del castell de Castellví de Rosanes, ocasionalment podem trobar i resseguir altres mostres de "precarietat crònica" equiparables.

Aquest seria, per exemple, el cas del Castell Nou de Barcelona, que potser fins i tot podríem considerar emblemàtic, i no només per l'abast cronològic de les notícies del seu amenaçador estat ruïnós, sinó perquè, a més de quedar afectat, tal com ja hem assenyalat, pel terratrèmol del 1428, també sortí malparat del que s'esdevingué, vint anys després, la nit del 24 al 25 de maig de 1448³¹, tot i que, finalment, acabés sobrevivint fins al tercer quart de la setzena centúria.

Maltractat, ja, durant el pogrom de 1391³², a la primeria del segle XV i abans del terratrèmol de 1428 el Castell Nou de Barcelona ja es trobava en molt males condicions.

Segons un informe que el batlle general de Catalunya, Pere Becet, presentà a Alfons el Magnànim el 1418, aleshores, per refer-lo, hauria calgut invertir-hi més de tres mil florins. Però, tot i amb això, "lo dit castell, atesa sa disposicio, no poria servir sino a preso, perque serie obre perduda a parer de molts qui serien de intencio que seria molt millor e pus profits a vos, senyor, que l dit castell se derrocas e cessarien los dans que l dit castell, si per si se derrocha, se espera donar als alberchs vesins seus"³³.

31. Sobre el terratrèmol de 1448, vegeu, a més d'E. FONTSERÈ, J. IGLÉSIES, *Recopilació...*, pp. 203-210, Roser SALICRÚ I LLUCH, *Mataró 1453. Efectes i emmarcament del terratrèmol de 1448*, "Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria" 46 (Mataró, abril 1993), pp. 3-21 (nota 34 pel que fa al Castell Nou de Barcelona), i *idem*, *The 1448 earthquake in Catalonia. Some effects and local reactions*, "Annali di Geofisica" XXXVIII/5-6 (Roma, Istituto Nazionale di Geofisica, 1995), pp. 503-513 (p. 506 pel que fa al Castell Nou de Barcelona).

32. "e avalot fet vengueren al Castell nou hon se eren recullits los juheus e aquell combateren matent foch a les portes e per terrats tiranthi ab ballestes" (*Manual de Novells Ardits...*, vol. I, p. 17, citat a *Els castells catalans*, volum I, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1967, pp. 526-527).

33. F. MARTORELL TRABAL, F. VALLS TABERNER, *Pere Beçet (1365?-1430)*, "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans" IV (1911-1912), p. 644 (citat a *Els castells...*, p. 527). Tanmateix, i sense menystenir el judici de Becet, també cal destacar que, rere l'enderroc, el batlle hi veia avantatjoses possibilitats "immobiliàries": "apres que fos derrocat, porien sen fer molts stabliments, de que vostra cort, senyor, aconseguiria grans censos e intrades per los alberchs qui en lo pati del dit castell se construhiren". La mateixa carta de Pere Becet al rei també aporta una altra mostra, ben gràfica, de precarietat, ara referida al Palau Major: "la cuberta de la gran sala del dit palau es per la maior part podrida, en tant que l mestre qui regonexia la dita cuberta, regonexent la, se n intra fins a les axelles". Sobre el Palau Reial Major de Barcelona —en temps de Martí l'Humà—, vegeu Anna Maria ADROER I TASIS, *El Palau Reial Major de Barcelona*, Barcelona, Premi «Ciutat de Barcelona» 1975, 1978.

Tal com ja hem vist, deu anys després, lluny d'haver millorat la seva situació, el castell quedà molt afectat pel sisme de 1428. I, aleshores segons l'opinió dels consellers, hom tornà a considerar que l'única solució era enderrocar-lo, si més no parcialment, perquè després d'aquest terratrèmol ja no semblava que fos viable fer-hi cap mena de reparació³⁴.

Tot i amb això, com que altra vegada es degué fer cas omís d'aquest parer, el terratrèmol de 1448 encara va obrir el Castell Nou "en tal forma que per mig la ubertura passara bé una persona"³⁵.

Malgrat tot, el castell encara resistí més d'un segle. Però tal com, el 1418, ja havia vaticinat Pere Becet, el Castell Nou de Barcelona acabà ensorrant-se, en part l'estiu de 1553 i en part el gener de 1554. Els esfondraments afectaren algunes cases veïnes del Call, i soterraren una dotzena de persones. I amb tot i amb això, el 1572 els consellers de Barcelona encara en feren enderrocar una part ruïnosa³⁶.

L'ORIGEN DE LA INSPECCIÓ A CASTELLVÍ: LA SÚPLICA DEL CASTLÀ I EL MANAMENT REIAL, DESPRÉS DELS TERRATRÈMOLS DE 1427

Fent referència a un document en pergamí conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó però actualment desaparegut³⁷, Bonaventura Pedemonte ja havia assenyalat que, "quan després de tants anys de lluites el secular Castellvell necessità importants reparacions, a instància del seu castellà, Bernat de Jonquieres, Alfons ordenà al batlle general de Catalunya que reconegués i taxés les obres necessàries, qui anà personalment a la fortalesa amb mestres de cases i fusters"; que la visita es realitzà el 27 de maig de 1428; i que el pressupost de la reparació ascendí a 698 lliures³⁸. Però Pedemonte, que no degué conèixer l'acta de visita conservada a l'Arxiu Municipal

34. F. CARRERAS, *La ciutat...*, p. 377 i nota 1045.

35. *Dietaris...*, p. 106 (o bé *Dietari de la Deputació...*, p. 181) i *Dietari o Llibre...*, pp. 52-53.

36. *Els castells...*, pp. 527-528.

37. Vegeu B. PEDEMONTÉ, *Notes...*, pp. 391-392 i nota 1 de la p. 392, que remet al "pergamí nº 207, numeració antiga d'Alfons IV". Les valuoses indicacions del Sr. Jaume Riera i Sans m'han permès localitzar, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, al f. 29v de l'*Indice Alfabetic de las escripturas en pergamino del reynado de don Alfonso 4º* (ACA, Sala, Armari Inventaris, 5/52), la notícia, numerada amb el número 207, d'una "escriptura sobre las obras que se consideraron necesarias en el castillo de Castellvey de Rosanes. Fecha a 27 de mayo de 1428". Però una anotació marginal, més tardana, ens informa que "no está". En efecte, actualment aquest pergamí no es conserva pas; però sembla evident que, abans del 1929, data de publicació de les *Notes...* de Pedemonte, ell encara va poder consultar-lo, ja que el seu estudi aporta més informació que no pas la laconica notícia de l'esmentat *Indice Alfabetic*, que he reproduït completa.

38. Segons consta a l'acta de la inspecció, eren, tanmateix, 693 lliures.

d'Història de Barcelona, no esmenta els efectes sísmics que originaren la inspecció, cosa que si féu, en canvi, com ja hem destacat, Montserrat Pagès.

D'acord amb el trasllat d'un manament reial datat a Terol el 8 de gener de 1428 —abans, per tant, que es produís el terratrèmol de 1428—, Bernat de Jonquers, castlà del castell de Castellví per la ciutat de Barcelona i administrador de la baronia de Rosanes³⁹, ja havia notificat a Alfons el Magnànim que, a causa de la seva vellesa i dels terratrèmols que s'havien produït a Catalunya l'any anterior —és a dir, el 1427⁴⁰—, el castell es trobava “fissum, concassatum et in pluribus suis partibus ruinosum, ob quod minatur ruinam et magna indiget reparatione in tantum quod, nisi celeriter reparetur, ipse castellanus, (...) nec custodes eiusdem, in eodem, absque magno suarum personarum periculo, non possent aliquatenus habitare, cum speretur de die in diem dirrui ac totaliter consumi et vastari”.

Com que Bernat de Jonquers tenia el castell de Castellví⁴¹ a costum d'Espanya⁴², rebia, a més de la retinença, una quantitat de diners anual per a fer-hi obres de

39. Segons B. PEDEMONTE, *Notes...*, pp. 384-385, Ferran d'Antequera associà els dos càrrecs a la persona de Bernat de Jonquers, però a beneplàcit dels consellers de Barcelona, a la primeria de juliol de 1413, a fi que la ciutat pogués afrontar millor les despeses de la guarda del castell.

40. “terremotum qui anno proxime lapso fuit in partibus Cathalonie”. La font, per tant, usa el singular per fer referència als diversos sísmes registrats el 1427. Aquest ús de “terratrèmol” en singular fent referència a diversos moviments sísmics és habitual, àdhuc en les fonts en català. Encara que “terremotus” en singular pogués designar ocasionalment cadascun dels moviments sísmics o rèpliques, hom concebia i es referia al “terratrèmol” com si es tractés d'un fenomen singular, únic, però obert i continu, si les sacsejades es reproduïen i n'hi havia consciència, encara que estiguessin separades per diversos mesos. Els terratrèmols de 1427 i 1428, tal com els recullen algunes fonts, en són una bona mostra: segons el *Llibre de les Solemnitats...*, p. 40, per exemple, “dïgmenge a [II.] de març (...), any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCCXXVII., començá (...) terratremol lo qual continuá per entrevalles de temps no solament en lo dit mes ans encare per tot lo dit any e encare en l'any après següent e mes avant en vegades forts e speventables”. Tal com veurem després, la nostra font només distingeix els terratrèmols de 1427 i el de 1428 en una ocasió, però sempre en singular, a l'inici de la visita al castell, quan s'inspecciona la torre de les Heures o de la Cambra de la Bassa: “terremotus qui (...) in anno presenti et proxime preterito vigit in partibus istis”.

41. Segons el *Manual de Novells Ardis...*, vol. I, p. 176 (que no fa esment del costum d'Espanya), Bernat de Jonquers havia estat nomenat castlà de Castellví el 26 de febrer de 1412, durant l'Interregne, aproximadament al cap d'un mes que, després del setge, la ciutat de Barcelona s'hagués fet amb la fortalesa. Segons B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 383 (que degué extreure la notícia de l'“Arxiu del Comte de Sobradiel. Quadern titulat «Memorial dels actes o negocis faents per la Baronia de Castellví de Rossanes, etc.», per Pere Miquel Carbonell” que cita a la nota 2), la castlania ja li fou assignada, aleshores, “perquè la comanés a costum d'Espanya a disposició del futur rei”. Però el mateix Pedemonte assenyala, poc després —remetent encara a l'arxiu de Sobradiel però ara sense esmentar el costum d'Espanya—, que el 8 de juliol de 1413 Ferran d'Antequera associà a la persona de Bernat de Jonquers, castlà, la rectoria i procuradoria general de la baronia; i, tot seguit, contradictòriament, que, al cap de divuit dies, el 26 de juliol, concedí la castlania i la procuradoria i rectoria annexes a Mansió de Gualbes (*ibídem*, pp. 384-385). Posteriorment, encara, indica que el primer de desembre de 1415 els oficis foren encomanats a Bernat de Gualbes, amb salari de 3.000 sous en

manteniment i restauració. Eren 35 lliures de Barcelona, i les tenia assignades sobre les rendes i drets de la baronia que ell mateix administrava⁴³. Però, òbviament, aquesta suma era insuficient per fer front a les ingents despeses necessàries per reparar el castell i, per això, demanà al rei que hi proveís d'alguna manera. Arran de la súplica, Alfons el Magnànim manà al batlle general de Catalunya, Pere Becet, que

temps de pau i de 4.000 en temps de guerra (*ibídem*, pp. 386-387). Cal esperar fins al 19 de novembre de 1422 per retrobar Bernat de Jonquers, a qui aleshores veiem actuar com a procurador general de la baronia (*ibídem*, p. 389).

42. Sobre la tinença de castells a costum d'Espanya, vegeu Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La tinença a costum d'Espanya en els castells de la frontera meridional valenciana (segle XIV)*, in *La frontera terrestre i marítima amb l'Islam*, "Miscel·lània de Textos Medievals" 4 (1988), pp. 1-102, estudi que ja remet a la principal bibliografia sobre el tema: Ramon d'ABADAL, *Les partides a Catalunya durant l'Edat Mitjana*, in "Estudis Universitaris Catalans" VI (1912), pp. 13-37 i 159-180, i VII (1913), pp. 118-162, reeditat a *Dels visigots als catalans*, volum II, Barcelona, Edicions 62, 1970, pp. 335-379; José Antonio MARAVALL, *El concepto de España en la Edad Media*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1964 (2a. edició), pp. 503-517; Antonio Mª ARAGÓ CABAÑAS, *Las tenentiae castrotrorum del reino de Valencia en la época de Jaime II*, in *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València, Universitat de València, 1980, volum II, pp. 567-577; i Pierre GUICHARD, «Alcaidia» et coutume d'Espagne dans le royaume de Valence et les états de la Couronne d'Aragon au Moyen Âge, in *Les Espagnes médiévales. Aspects économiques et sociaux. Mélanges offerts à Jean Gautier Dalché*, Paris, Les Belles Lettres, 1983, pp. 247-256. A banda de la controvertida notícia del 1412 que hem esmentat a la nota precedent, l'única referència a la tinença a costum d'Espanya del castell de Castellví de Rosanes que he sabut trobar a l'obra de Pedemonte és més tardana, del juliol de 1469, data del nomenament de Bartomeu Lena (B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 429, que remet al *Manual de Novells Ardots...*, volum II (1446-1477), Barcelona, Henrich y Companyia, 1893, p. 493: "fou provehit e elegit castella de Castellvi de Rosanes a us e custum de Spanya"). Essent notori que la tinença a costum d'Espanya solia aplicar-se als castells més importants de frontera perquè així el control hi quedava completament assegurat, ja que era revocable a beneplàcit i no donava mai dret a la successió, és suggeridor que, a l'entorn dels esdeveniments que el castell protagonitzà durant l'Interregne, es faci esment reiterat de la seva condició fronterera i de la seva importància defensiva o protectora de la ciutat de Barcelona. Per altra banda, l'associació de la castlania a la rectoria general de la baronia que féu Ferran d'Antequera, el 1413, en la persona de Bernat de Jonquers (vegeu les notes 39, 41 i 43) ja podria ser, igualment, aleshores, un indicatiu de la vigència d'aquest règim de custòdia. Perquè, en el règim de tinença a costum d'Espanya, el castlà havia de rebre, a més de la retinença, una consignació anual per fer obres al castell i, almenys el 1427-28, Bernat de Jonquers la tenia assignada sobre les rendes de la baronia. A més de subvenir al salari del castlà, la retinença també havia de cobrir el dels guardes i la manutenció de tots. El castlà o alcaid havia de servir personalment el càrrec i residir al castell, com els guardes, cosa que explicaria que, el 1428, Bernat de Jonquers al·ludís al perill que l'esfondrament del castell podia representar tant per tots ells com per la custòdia de la fortalesa.

43. Si, com ja ho hem dit, Ferran d'Antequera, el 1413, va autoritzar els consellers de Barcelona que els oficis de castlà de la fortalesa i de receptor de les rendes de la baronia recaiguessin en una mateixa persona, el 15 de desembre de 1423 el seu fill, Alfons el Magnànim, va confirmar-los el privilegi (cf. B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 400). Si bé el 1428 Bernat de Jonquers extreia les 35 lliures destinades a l'obra del castell de les rendes de la baronia, el 1444 sabem que, en canvi, "des de llarg temps", el salari del castlà se sufragava amb la quèstia (*ibídem*, p. 397). Vegeu, també, la nota precedent.

visités personalment i exhaustiva el castell, acompanyat de mestres experts, i que decidís quants diners calia invertir-hi, a més de les 35 lliures ja assignades, per refer-lo. El batlle hauria de fer redactar dues còpies notarials del reconeixement de la fortalesa i de la quantitat que calia destinar-hi; una d'elles seria pel castlà i, l'altra, quedaria custodiada a l'arxiu reial de Barcelona⁴⁴.

Bernat de Jonquers va oferir-se i comprometre's a bestreure, dels seus propis béns, els diners que hom dictaminés que calia invertir en les reparacions del castell. Però, a canvi d'això, esquivant o desnaturalitzant algunes de les condicions implícites en la tinença a costum d'Espanya —possessió del càrrec a beneplàcit del senyor i manca de dret a la successió—, aconseguí que el monarca els concedís, a ell i als seus descendents, tant la castlania de Castellví com la rectoria dels drets de la baronia mentre la Corona no els hagués restituit plenament aquella quantitat i les despeses associades, i que es comprometés, també, en nom propi i dels seus successors, a no privar-los-en i a no revocar-los-les fins que no els n'haguessin fet satisfacció plena⁴⁵.

44. El pergamí conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó que esmenta Pedemonte, ara desaparegut, devia ser, per tant, probablement, la còpia reial de la inspecció, encara que, com ja hem dit, en fer referència a aquest document l'autor no esmenti els efectes del terratrèmol i només parli de la necessitat de reparació de la fortalesa “després de tants anys de lluites” (vegeu-ho a la nota i al text corresponent a la nota 37).

45. Tant el maig de 1437 (*ibídem*, p. 392), com el febrer i juny de 1444 (*ibídem*, pp. 393 i 396), com l'octubre de 1448 (*ibídem*, p. 397) i, des de l'accés al tron de Joan II fins a l'inici de febrer de 1459, data de la mort de Bernat de Jonquers (*ibídem*, p. 403), encara trobem Jonquers vinculat a la castlania o a la rectoria de Castellví i de la baronia. Però no pas vinculat a la procuradoria, que sí que exercia, en canvi, el novembre de 1422 (*ibídem*, p. 389). Abans de la data de defunció de Bernat de Jonquers, hi ha notícies de l'exercici de la procuradoria per part de Francesc de Jonquers —fill, potser, de Bernat?—, tant el 1429 com, després, per un trienni, arran de la renúncia de Pere Bussot, des del febrer de 1431 (*ibídem*, p. 401); per part d'Antoni de Torrelles (darrer dia d'agost de 1441, *ibídem*, pp. 395 i 401); per part de Joan Roca (darrer dia de juny de 1444, mentre Jonquers figura com a rebedor, *ibídem*, pp. 396 i 401); per part d'un cert Esplugues (fi d'octubre de 1448, *ibídem*, p. 398); per part de Carles de Volterra i de Pere de Sarrià (febrer de 1449); per part de Carles de Volterra i de Bartomeu Riera (febrer de 1451); per part de Pere Galceran Destorrent (juliol de 1453); per part de Lluís Roca (posteriorment); per part de Macià Massaguer (1456) i de Joan de Camporells (1456 i 1457); per part Pere Galceran Destorrent (1457); i per part de Joan Pons del Papiol (1458), que era procurador quan es produí la mort de Bernat de Jonquers (*cf. ibídem*, pp. 401-403). Aleshores, el febrer de 1459, fou investit provisionalment de la castlania Antoni Martorell; el novembre de 1459, els consellers volgueren encomanar-la a un altre Jonquers, segurament fill de Bernat (segons el *Manual de Novells Ardots...*, vol. II, p. 322, varen “metre en possessió en Jonquers, de la castellania del dit Castell per la dita Ciutat”), però, finalment, el 1460, acabaren imposant com a castlà Pere Destorrent jove, oposant-lo a un candidat reial, Requesens de Soler (B. PEDEMONTE, *Notes...*, pp. 403-404). En el marc de la guerra civil i en contra dels designis de Barcelona, Pere Destorrent donà decidit suport a Joan II, de manera que la ciutat nomenà castlà el propi conseller en cap, Miquel Desplà (*ibídem*, pp. 412-413), que després fou substituït, el 1469, per Bartomeu Lena

Per tant, quan Bernat de Jonquers adreçà la seva súplica a Alfons el Magnànim i quan aquest, el 8 de gener de 1428, des de Terol, ordenà que es procedís a la inspecció del castell de Castellví de Rosanes, ja s'havien produït els terratrèmols de 1427 però no pas, encara, el del 2 de febrer de 1428.

En canvi, quan, el 27 de maig de 1428, a Barcelona, Bernat de Jonquers presentà el manament reial a Bernat Safàbrega, lloctinent del batlle general de Catalunya Pere Becet; i quan, quatre dies després, el 31 de maig, es realitzà la visita al castell de Castellví, sí que s'havia esdevingut, ja, el nou moviment sísmic.

Del terratrèmol del 2 de febrer de 1428, la font n'aporta una doble evidència. La primera, indirecta, fa referència a Barcelona, i la segona, directa, fa referència a Castellví de Rosanes.

Pel que fa a Barcelona, l'encapçalament notarial de l'acta de la visita, datat el 27 de maig, deixa constància que, gairebé tres mesos després del moviment sísmic, l'ofici de la batllia general de Catalunya encara era ubicat, provisionalment —fos per la real afectació del seu emplaçament original, fos perquè la vigència de la por de noves sacsejades induïa a aquesta mesura preventiva—, en una barraca de fusta⁴⁶ construïda, per raó del o dels terratrèmols, en un hort del batlle general situat fora, però prop, del Portal dels Orbs de Barcelona, és a dir, fora muralles però a tocar del Portal de l'Àngel⁴⁷.

Pel que fa al castell de Castellví de Rosanes, la font permet demostrar que, igual que els del 1427, el terratrèmol del 2 de febrer de 1428 també hi ocasionà desperfectes. Perquè, quan s'inicià la inspecció, en visitar la torre rodona de les Heures o

(*ibídem*, pp. 428-429). Les dues úniques notícies d'algun Jonquers que dóna Pedemonte a més de les de Bernat són, per tant, les de Francesc (1429 i 1431, mentre Bernat encara era viu) i les del Jonquers esmentat el 1459. Però la profusió i confusió de les dades que acabem de recollir no ens permeten ni afirmar ni negar que Alfons el Magnànim, primer, i Joan II, després, complissin la promesa, entre altres coses perquè tampoc no sabem si s'arribaren a realitzar les reformes del castell ni si, realment, Bernat de Jonquers va bestreure la quantitat pactada.

46. La construcció i trasllat de la població a barraques improvisades fora ciutat, mesura a la vegada preventiva i de refugi, era una de les reaccions habituals davant dels sismes; segons, per exemple, el *Llibre de les Solemnitats...*, p. 39, en produir-se el primer gran terratrèmol de 1427, el del mes de març, “jaquints molts lurs propies habitacions, faeren barraques per orts e camps e altres lochs desabitats en los quals habitaven de dies e de nits”. Tal com mostra la nostra font, abans que la gent recuperés la seguretat i la confiança podien passar mesos, i més si, com entre 1427 i 1428, els terratrèmols se succeïen. Sobre els efectes i reaccions de la població davant els sismes, vegeu Antoni RIERA MELIS, *Fuentes y metodología para el estudio de los seísmos medievales en Cataluña*, “Anuario de Estudios Medievales” 17 (1987), en particular pp. 320-336; per a un cas concret de reacció, el dels habitants del castell de Mataró després del terratrèmol de 1448, remeto a R. SALICRÚ, *Mataró 1453...*, pp. 9-12, i a *idem*, *The 1448 earthquake...*, pp. 510-511.

47. F. CARRERAS, *La ciutat...*, p. 354, assenyalà que el Portal dels Orbs —que rebia el nom de l'adjacent carrer dels Orbs, que quedava fora muralles— és el que, des del 1466, rebé el nom de Portal de l'Àngel.

de la Cambra de la Bassa, Bernat de Jonquers diferencià i féu referència específica a l'acció de cadascun dels terratrèmols, ja que assenyalà que estava malmesa “*actionem terremotus*⁴⁸ qui, proch dolor!, in anno presenti et proxime preterito viguit in partibus istis”^[1]⁴⁹.

Aquest esment és la prova, única però definitiva, que el castell de Castellví de Rosanes patí tant els efectes dels terratrèmols de 1427 com del de 1428 i, per tant, que els efectes d'aquests moviments sísmics amb epicentre a la meitat nord de Catalunya també arribaren fins a extrems tan meridionals com aquest.

LA VISITA AL CASTELL, DESPRÉS DEL TERRATRÈMOL DE 1428

El 31 de maig de 1428, Bernat Safàbrega, lloctinent del batlle general de Catalunya, en compliment dels manaments rebuts d'Alfons el Magnànim, es desplaçà personalment fins al castell de Castellví de Rosanes, ensems amb Martí Querol, escrivà jurat del notari barceloní Jaume Nadal, Bartomeu Gual, mestre major de l'obra de la Seu de Barcelona, Pere de Puig-gem, mestre de cases, i els fusters Pere Torroella i Guillem Bell, tots ells ciutadans de Barcelona. Un cop al castell, se'ls afegiren Francesc Calaf, de la vila de Martorell, i Joan Ram, habitant de Barcelona, que actuaren com a testimonis de la visita. I, després que l'escrivà hagués rebut jurament dels mestres i fusters, procediren, tots junts, a la inspecció de la fortalesa.

L'acta de la visita, guiada per Bernat de Jonquers, identifica, amb el nom, cada torre, edifici o cambra que és reconegut; anota el seu estat de conservació, les deficiències que s'hi constaten i les causes que els són atribuïdes; assenyalà la mena de reparacions que s'hi consideren necessàries; i taxa, d'acord amb el parer dels mestres de cases i fusters, les despeses que cal destinar-hi per dur-les a terme.

El castell de Castellví de Rosanes consta de dos recintes emmurallats, el superior o sobirà —anomenat, a la visita, Castellet— i el jussà o inferior —anomenat Primera Mola—⁵⁰. Tots dos recintes foren inspeccionats, de manera consecutiva i ordenada: de primer, les torres i muralla de la Primera Mola; després, els edificis de la Primera Mola; i, finalment, el Castellet.

48. Sobre l'ús del singular per fer referència als terratrèmols, remeto a la nota 40.

49. Els números en cursiva i entre claudàtors que, d'ara en endavant, apareixeran en el text, remetent, directament, a la transcripció del document.

50. Vegeu M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 68-69; [*idem*], *Castell...*; i J. BOLÒS, M. PAGÈS, *El castell...*, a més de les plantes que són reproduïdes a tots tres estudis. El Castellet, edificat a 363 metres d'altitud i “situat dins el perímetre del recinte jussà, o millor dit, que aquest s'estén tot al voltant d'aquell”, era, en paraules de Montserrat Pagès, “el castell del castell, on hi havia la fortificació més segura, el nucli original de la fortalesa: la torre romana, esdevinguda la torre mestra del castell medieval”. La Primera Mola, en canvi, “ocupa el replà inferior immediat (353 m)”. “Tots dos recintes són murallats i defensats amb valls als sectors més vulnerables” (cf. M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 68-69).

A l'inici de la visita, a l'entrada de la Primera Mola, Bernat de Jonquers esquivà la barbacana, que assegurà que no calia reconèixer puix que devia trobar-se en bon estat. I, acte seguit, conduí la comitiva cap a les torres de la muralla de la Primera Mola, però supervisant, també, de passada, algunes construccions que devien venir de pas. Es resseguiren la torre rodona de les Heures o de la Cambra de la Bassa, al nord [1]⁵¹; la torre de la Cambra de la Comtessa, a ponent [2]; el mur i la torre rodona del Mirador, a llevant [3]; una cambra propera al portal del castell [4]; la bestorre construïda davant del cementiri [5]⁵²; la torre de Santa Maria, que era davant de l'església [6]⁵³; la cisterna que era a tocar de l'església [7]⁵⁴; el mur o muralla contigu a la casa de la Rectoria [8]; el porxo de la rectoria [9]; la casa dita dels Cubs [10]; i la torre dels Tarongers [11]. Però es deixà per més tard la revisió de la torre del Caragol [19].

Després, es visitaren la casa dels Forns [12]; el menjador o porxo del castell [13]; una sala o cambra edificada sobre el menjador o porxo [14]; un passadís que, des de la sala de sobre el menjador, conduïa a la cambra de la Comtessa [15]; la

51. M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 73 i 75, no gosa identificar aquesta torre de les Heures o de la Cambra de la Bassa, rodona, orientada al nord i, després, examinada interiorment quan es reconegué la cambra de la Carnsalada, la seva rerecambra i les seves latrines [17], amb la torre rodona romànica —situada, precisament, a l'angle nord de la muralla— que avui dia encara es conserva, per bé que és innegable que la coincidència en l'orientació i en la forma és molt suggeridora (vegeu-la fotografiada a [idem], *Castell...*, p. 329, i ubicada en les plantes reproduïdes *ibidem*, p. 328; M. PAGÈS, *Art romànic...*, p. 43; i J. BOLÒS, M. PAGÈS, *El castell...*, entre pp. 126-127 i entre pp. 130-131). Un dels motius que indueix a Pagès a desestimar la identificació és el fet que la torre conservada és massa petita per donar cabuda, al seu interior, a la cambra de la Carnsalada amb rerecambra i latrines, segons interpreta, ella, de la lectura de la inspecció. Però, al meu entendre, no és pas que la cambra de la Carnsalada i la rerecambra i latrines fossin a l'interior de la torre de les Heures, sinó que, en visitar aquesta cambra, la rerecambra i les seves latrines, també s'inspeccionà l'interior de la torre de les Heures, que devia comunicar-se i ser accessible, o ser visible, des d'allí, o bé ser-hi molt propera (vegeu-ho a la transcripció, f. 20 v [17]).

52. Segons J. BOLÒS, M. PAGÈS, *El castell...*, p. 138, a la zona sud-est del recinte, en un sector avui envaït per la vegetació, va ser-hi trobat un enterrament. M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 81-82, en parlar de l'església, no recull aquesta notícia. Però, com que el cementiri devia ser a tocar de l'església i l'església era a tocar d'una cisterna que encara es conserva avui dia, això permet situar totes aquestes edificacions, i la rectoria, al vessant meridional de la Primera Mola. Respecte a les segurament dues cisternes del castell —i no una, com considerarà M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 82-83—, remeto, més endavant, a la nota 60.

53. "Davant de l'església" però que, necessàriament, afrontava amb ella, ja que, per reparar i fortificar la part superior de la torre, es considerarà que era necessari "dirrui i demolir usque in directum volte dicte ecclesie".

54. Per a la diferenciació d'aquesta cisterna contigua a l'església —que, segurament, és la que ha arribat fins als nostres dies— de la cisterna del castell que és visitada després, remeto, més endavant, a la nota 60.

cambra de la Comtessa⁵⁵, la seva rerecambra i les seves latrines o “privades” [16]; la cambra de la Carnsalada, que es trobava a l'altre extrem de la cambra de la Comtessa i que també tenia rerecambra i latrines [17]; l'interior o paviment de la torre de les Heures, que fou examinat des de la cambra de la Carnsalada [17]; la casa de la Cisterna i la cisterna del castell [18]⁵⁶; la torre del Caragol [19]; la cambra de sobre el terrat de la Cisterna [20]; i la casa de l'Hospital i dues cases petites, que eren construïdes, totes tres, sota el terrat de la Cisterna [21], on acabà la inspecció dels edificis de la Primera Mola.

A continuació, el seguici pujà i s'introduí al recinte o fortalesa superior. Entrà al Castellet i hi visità una primera casa, que era construïda sobre el portal [22]. Després, inspeccionà dues cases més i “lo cel” (o sostre) del Castellet [23]; una torre orientada a llevant i les muralles de la fortalesa [24]; i, per acabar, la torre mestra [25].

Segons l'acta de la visita, fins aleshores Bernat de Jonquers només havia fet reconstruir i reparar un tros del mur o muralla contigu a la casa de la Rectoria [8]; havia fet fer de nou una coberta o “porxet” construït sobre la primera escala del menjador [13]⁵⁷; i havia començat a consolidar la base de la torre de les Heures o de la Cambra de la Bassa, endegant-hi la construcció, amb pedres i morter, d'un peu a manera d'alambor [1]⁵⁸.

Però, d'acord amb la valoració que feren els mestres de cases i fusters, al castell encara calia invertir-hi 693 lliures barcelonines de tern més. Per tant, restant les 35 lliures assignades anualment a l'obra del castell, que aquell any encara no havien estat esmerçades, Bernat de Jonquers hauria de bestreure i destinar a la reparació de la fortalesa 658 lliures i 3 sous addicionals.

No podem pas saber si, o fins a quin punt, ni amb quina rapidesa i eficàcia, es dugueren a terme les reformes enunciades a l'acta de la visita. Però sí que podem

55. Cambra que M. PAGÈS, *Art romànic...*, p. 77, identifica amb el “Palau” de la primeria del segle XIII i amb la “Sala” de 1329. Però podem afegir-hi, a més, que, el 1459, és anomenada de la “Senyora”, i que allí és on quedà exposat, quan morí, el cos de Bernat de Jonquers (vegeu B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 403).

56. Per a la diferenciació d'aquesta cisterna i de la cisterna contigua a l'església, remeto, més endavant, a la nota 60.

57. Al menjador o porxo del castell, es parla de dos sostres o “tecti” (teulades); si al segon s'hi pujava per una escala “sive gradarium *de guix*”, al primer s'hi devia accedir passant per sota d'aquesta “cohoperta sive *porxet* edificata seu edificato supra primam scalam dicti *menjador*” que el castlà ja havia fet fer de nou.

58. De les reformes fetes o iniciades per Bernat de Jonquers, la primera i la darrera de les tres que hem esmentat eren necessàries a causa dels efectes dels terratrèmols, mentre que la segona era atribuïble a un efecte combinat dels sismes i de la vellesa.

afegir que, en les dècades successives, encara se segueixen trobant evidències d'una precarietat que, per tant, gairebé podríem titllar d'endèmica⁵⁹.

PROPTER VETUSTATEM ET TERREMOTUM: EFECTES DE LA VELLESA, EFECTES DELS TERRATRÈMOLS I EFECTES COMBINATS AL CASTELL DE CASTELLVÍ DE ROSANES

Ja hem dit abans que, a partir del testimoniatge de Bernat de Jonquers, l'acta de la visita detalla i diferencia de manera explícita i precisa, en cada moment de la inspecció, els desperfectes atribuïbles als terratrèmols dels desperfectes atribuïbles a la degradació pròpia de la fortalesa i dels imputables a la superposició de tots dos factors.

Com que el text ja és, per si mateix, prou eloqüent, no em sembla pas necessari resseguir, per extens, ni l'estat de cada part del castell ni les reparacions que calia dur-hi a terme. Però sí que, per poder diferenciar cada mena d'efectes, repassarem les deficiències que són identificables amb cadascuna d'aquestes tres categories, incidint més, és clar, en les conseqüències dels sismes, que són les que més ens interessen.

Dels que podríem considerar els vint-i-cinc apartats o capítols de la visita —cadascun dels quals acaba amb una valoració econòmica de les reformes que cal efectuar a l'estança o part de la construcció visitada—, n'hi ha sis que remetent, exclusivament, a desperfectes dels terratrèmols ([1], [3], [8], [9], [18] i [20]); n'hi ha deu que remetent, només, a la vellesa de les construccions ([4], [7], [10], [11], [12], [15], [19], [21], [22] i [25]); i els nou restants atribueixen les carences a una combinació de totes dues coses ([2], [5], [6], [13], [14], [16], [17], [23] i [24]), tot i que a l'interior d'un d'aquests nou darrers apartats [17] hi podem distingir efectes únicament del pas del temps i efectes únicament sísmics.

Els efectes de la vellesa es deixen sentir, quasi exclusivament, sobre sostres i teulades ([4], [10], [11], [12], [19], [21], [25]); sobre bigues —ocasionalment podrides ([11], [21], [22])—, taules i taulons ([4], [12], [15], [22], [25]); sobre obra de fusteria (finestrans [15], portes [17], [19], marcs [4], permòdols [25]); i sobre altres materials poc resistents com ara canyes i encanyissats, obra de guix, teules, rajoles... ([10], [12], [21], [25]). I quan, en alguna ocasió, la vellesa arriba a afectar estructures, els símptomes apunten, clarament, a un estat d'abandonament pretèrit de les construccions. Així, si per la seva vellesa la cisterna contigua a l'església no estava

59. Segons Pedemonte, els pobles de la baronia sufragaren “les despeses que la custòdia i reparació del Castell ocasionava” (B. PEDEMONTE, *Notes...*, p. 392), però el que advertim el 1444 és que els consellers de Barcelona destinaren directament a fer una escala del castell i a “obres molt necessàries” les 40 lliures de la “quèstia o contribució” anual que, en dos terminis (febrer i març), els jurats de Martorell devien pagar a la ciutat (*ibídem*, pp. 393-394).

en condicions de contenir aigua [7]⁶⁰, és perquè ja devia fer temps que estava abandonada; si els forns de la casa dels Forns —gairebé tota sense sostre i amb les parets, que calia “sospedrar”, descalçades— estaven ruïnoses, eren inaptes per coure pa i calia fer-los de nou [12], és perquè ja devia fer temps que no servien; i, si calia fer dues escales noves a la torre mestra del Castellet [25], devia ser perquè no n’hi havia o perquè el pas del temps les havia degradat de tal manera que ja no eren utilitzables.

En canvi, els efectes imputables exclusivament als terratrèmols presenten una simptomatologia molt diferent i de caràcter sobretot estructural, ja que ensorren i esquerden construccions i edificis.

Pel que fa als enrunaments, cal fer esment, en primer lloc, de la torre de les Heures o de la Cambra de la Bassa, que fou examinada, primer, exteriorment [1] i, després, quan es reconegué la cambra de la Carnsalada, interiorment [17]. Estava construïda, segurament, a cavall de l’espadat⁶¹, i amenaçava d’ensorrar-se perquè els terratrèmols havien fet estimbar la roca que la sostenia i, per tant, l’havien descalçada (“eo quia quedam magna rupis que in pede dicti turris esse solebat inde

60. Una lectura atenta del document permet diferenciar clarament, al meu entendre, l’existència de dues cisternes al recinte jussà del castell: aquesta que sembla abandonada, que per la seva velleïtat “est destructa, vastata et inabilis ad tenendum aquam” i que, per posar-la de nou en funcionament, s’ha de refer de cap i de nou (“sic quod necessario, pro eius reparatione, oportebit ipsam cisternam demoliri et destrui et de novo iterato reficere et reparari”), i una altra cisterna que és la que aleshores devia estar en funcionament i que, per diferenciar-la de la primera, de la “sisternam contiguam predictae ecclesie dicti castri”, el document anomena cisterna del castell (“sisterna dicti castri”). Aquesta segona cisterna era a tocar de la torre del Caragol. És esmentada, indirectament, tres vegades (casa de la Cisterna [18], “cambra damunt lo terrat de la sisterna” [20] i cases “subtus tectum sive lo terrat vocatum de la Cisterna” [21]); i, directament, una (“supradictam cisternam (...) fuerunt facte alique aperture sive fissure” [18]). Que es tractava de dues cisternes diferents i no pas d’una ho demostra, també, la tipologia dels desperfectes: mentre que la primera, a tocar de l’església, estava afectada, només, com acabem de veure, per la vellesa, la segona i totes les edificacions que l’envoltaven ([18], [20], [21]) només estaven afectades pels terratrèmols. Per tant, és molt probable que la cisterna actualment conservada al vessant meridional del recinte (vegeu M. PAGÈS, *Art romànic...*, pp. 82-83; J. BOLÒS, M. PAGÈS, *El castell...*, p. 138 i fotografia 3), on hi havia l’església, el cementiri i la torre de Santa Maria (vegeu la nota 52), sigui la primera. A l’estudi fet amb Bolòs, Pagès encara no empra l’acta de la inspecció al castell, de manera que esmenta només la cisterna conservada; però, en els seus treballs posteriors, que ja fan ús de la visita, a Pagès tot això li passa inadvertit, per la qual cosa mescla les referències de les dues cisternes i continua considerant l’existència d’una de sola, que identifica amb la que ha perdurat. Tot i que la cisterna del castell fos a tocar de la torre del Caragol, em pregunto si també podria ser prop de la torre de les Heures, altrament anomenada, recordem-ho, potser significativament, torre de la Cambra de la Bassa.

61. Segurament arran mateix del cingle, igual que la torre rodona encara conservada i orientada al nord —com la torre de les Heures—, tal com pot apreciar-se a la fotografia que apareix a [M. PAGÈS], *Castell...*, p. 329; sobre la suggeridora coincidència, en la forma i en la situació, de la torre de les Heures i de la torre rodona conservada, remeto a la nota 51.

ceciderat actionem terremotus" [1]); això explica, després, que el paviment o terra de la torre estigués esquerdat i fracturat, "fissum et concassatum" [17]⁶². Quan es realitzà la visita, ja s'hi havia començat a treballar per construir-li, amb pedres i morter, un peu a manera d'alambor per consolidar-la.

La paret o mur del mirador també havia quedat partida i esquerpada, o ober-ta, a causa del terratrèmol, que l'havia deslligada de la torre rodona que hi havia a tocar. Per això, el mur corria el perill d'enrunar-se, de manera que, per afermar-lo, caldria lligar la torre i la paret amb quatre llambordes fixes [3].

El pany de muralla contigu a la casa de la Rectoria de l'església del castell tam-bé s'havia enrunat parcialment. Bernat de Jonquers ja havia començat a fer-lo reparar i, segons els mestres de cases, calia reedificar-lo de nou [8]. Però, a més, aquest pany de mur, en ensorrar-se, havia caigut sobre el porxo contigu a la rectoria. El porxo havia quedat completament derruït, de manera que també calia reconstruir-lo de cap i de nou. Farien falta, per fer-ho, fusta i teules, segurament per la teula-da; però caldria també alçar una paret "a les spatles" i, a la part del davant, un "ram-blador" (arrambador o arrambador) de "pedra" amb columnes, cosa que descriu, perfectament, en què consistia el porxo [9].

Pel que fa a esquerdes i fissures, ja hem anomenat, més amunt, els efectes de la caiguda de la roca que calçava la torre de les Heures sobre el seu trespol, "fissum et concassatum" [17]⁶³. Però els terratrèmols havien sotragat i esberlat, també, l'arc escarser de la casa de la Cisterna ("fissus et concassatus") i, a més, havien fet algu-nes obertures o fissures a la cisterna, de manera que tota la casa amenaçava d'enru-nar-se. Per sostenir-la, calia derruir l'arc i substituir-lo per un arc rodó i, a més, lògi-cament, calia reparar les esquerdes de la cisterna [18].

Probablement perquè formava part del mateix conjunt arquitectònic, la cam-bra de damunt del terrat de la Cisterna també havia quedat afectada pels sismes, i més de la meitat superior d'una de les parets d'aquesta cambra estava esquerpada de tal manera que amenaçava d'ensorrar-se. Segons els mestres de cases, no podia sos-tenir-se de cap manera i, per tant, calia tirar-la a terra i alçar-la de nou amb pedra i morter. A conseqüència d'això, la teulada de la cambra també havia quedat des-truïda i havia de refer-se, amb bigues i tagells. Però, a més a més, també calia repa-rar alguns merlets de la veïna torre del Caragol, que el terratrèmol havia deixat en situació perillosa i podien esfondrar-se sobre aquella cambra [20].

Aquests serien els efectes dels terratrèmols pròpiament dits. Però encara podem agrupar en un darrer gran bloc les conseqüències que els sismes tingueren, actuant com a causa addicional, sobre estructures i parts d'edificis ja prèviament degradats

62. És a dir, ple de fissures i "conquassatus", literalment sotragat, trencat o fragmentat per acció de sacsejades.

63. Vegeu la nota i el text corresponent a la nota precedent.

o malmesos per la vellúria, que quedaren definitivament sentenciats. Es tractava, òbviament, de construccions que devien estar molt més danyades pel temps que no pas les que, a desgrat de la pròpia vellesa, resistiren les batzegades i no les acusaren directament, és a dir, que les que havíem vist en primer lloc.

És per això que aquí hi retrobem, sobretot, sostres i bigues —sovint, de nou, putrefactes ([13], [14])— que només necessitaren el cop de gràcia de les sacsejades tel·lúriques per esfondrar-se del tot. Però els terratrèmols també contribuïren a sentenciar, lògicament, moltes estructures o components estructurals que acabaren d'esquerdar-se del tot o d'enrunar-se: l'alambor de la torre de la Cambra de la Comtessa [3]; la bestorre de la Primera Mola [5]; la torre de Santa Maria [6]; l'escala de guix que conduïa al segon sostre del menjador [13]; el sostre superior de la sala o pòrtic de sobre del menjador [14]; la rerecambra i les latrines de la cambra de la Comtessa [16]; la cambra, rerecambra i latrines de la cambra de la Carnsallada [17]; les cases i el sostre del Castellet [23]; les parets i teulada de la torre oriental del Castellet; les muralles del Castellet [24]...

La llista és prou llarga. I, encara que la inspecció al castell de Castellví de Rosanes ens hagi permès observar que la vellesa i els sismes no es manifestaven pas sempre per igual, aquesta llista evidencia, clarament, que l'aliança de l'una i dels altres permet, sovint, equiparar els seus efectes.

* * *

1428, maig, 27/31. Barcelona/Castell de Castellví de Rosanes.

Acta de la inspecció realitzada al castell de Castellví de Rosanes el 31 de maig de 1428 per avaluar les reparacions que hi eren necessàries per causa de la vellesa i dels terratrèmols de 1427 i 1428. Inclou el trasllat d'un manament d'Alfons el Magnànim al batlle general de Catalunya, Pere Becet, que fou expedit a Terol el 8 de gener de 1428, arran d'una súplica que Bernat de Jonquers, castlà de Castellví, havia adreçat al monarca per demanar-li que proveís al mal estat de la fortalesa, puix que l'assignació que rebia anualment pel manteniment del castell, tingut a costum d'Espanya, 35 lliures, no era suficient per fer front a totes les obres. El batlle general rebé ordres d'efectuar una visita de la fortalesa acompanyat de notari i de mestres experts que establissin el cost de les reparacions. El castlà presentà el manament reial al lloctinent del batlle, Bernat Safàbrega, a Barcelona, el 27 de maig de 1428. El lloctinent de batlle i el castlà de Castellví realitzaren la inspecció acompanyats de Bartomeu Gual, mestre major de l'obra de la Seu de Barcelona, de Pere de Puig-gem, mestre de cases, i dels fusters Pere Torroella i Guillem Bell, ciutadans de Barcelona. El valor de les reparacions taxades ascendeix a 693 lliures de Barcelona de tern, que Bernat de Jonquers s'havia compromès a bes-

treure, un cop descomptades les 35 lliures de l'assignació anual, a canvi que la Corona els concedís, a ell i als seus successors, la castlania de Castellví i l'administració de la baronia de Rosanes, que podrien mantenir fins que els hagués estat reemborsada aquella quantitat. Prengué acta de la visita Martí Querol, escrivà jurat del notari de Barcelona Jaume Nadal.

AHCB, Consellers XX (Processos), caixa 1A, núm. 5, quadernet de 28 folis.

[Portada]

(Al marge superior esquerre, en lletra coetània) Jonquers.

(Al marge superior dret, en lletra coetània) Pro reparatione Castri Veteris de Rosanes.

(Al marge esquerre, en lletra actual) 1428¹.

(Al centre) A XV de setembre, any M CCCC XXX° primo, Barthomeu Tàrriga e Pere de Montrós, XXXXII lliures XVII sous I diner malla de pensió, preu de MC lliures. Notari Johan Oliver.

[f. 1r]

(Al marge lateral esquerre) Carta I Didaco Garcie, tenenti claves archivi regii Barchinone.

Carta I dicto Bernardo de Ionquerio.

²In Dei nomine, noverint universi quod die iovis, intitulata vicesima septima mensis madii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo octavo, in mei, Iacobi Natalis, notarii et scriptoris infrascripti, et testium infrascriptorum presentia constitutus personaliter ante presentiam venerabilis Bernardi de Fabrica³, civis Barchinone, locumtenentis honorabilis et providi viri domini Petri Becet, legum doctoris, serenissimi domini regis consiliarii eiusque baiuli Cathalonie generalis, in quadam barracha fustea occasione terremotus constructa in

¹sota 1431, escrit en lletra posterior a la del document, ratllat.

²tots els folis del quadernet estan cancel·lats amb tres ratlles verticals.

³de Fabrica interlineat, escrit sobre Ça Fàbrega ratllat.

quadam viridario sive orto dicti [f. 1v] honorabilis baiuli generalis sito extra et satis prope portale vocatum *dels Orps* dicte civitatis Barchinone personaliter existentis et suum officium exercente venerabilis Bernardus de Ionquerio, civis Barchinone, castellanus castri regii Castri Veteris de Rosanis, obtulit et presentavit dicto venerabili locumtenenti et per me, dictum Iacobum Natalis, notarium, in ipsius presentia et audientia legi et publicari petiit et requisivit quandam patentem papiri litteram regiam⁴ sigillo comuni ipsius domini regis ut primis videbatur aspectibus sigillatam tenoris sequentis:

[f. 2r] Alfonsus, Dei gratia rex Aragonum, Sicilie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, dux Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rossilionis et Ceritanie, ffideli consiliario nostro, Petro Becet, legum doctori, baiulo Cathalonie generali, vel eius locumtenenti, salutem et gratiam.

In nostre magestatis presentia constitutus fidelis castellanus⁵ Castri Veteris de Rosanis pro civitate Barchinone, receptorque omnium reddituum, iurium et emolumentorum nobis in tota ipsius castri baronia pertinentium Bernardus de Ionquerio, civis Barchinone, nostre celsitudini intimavit [f. 2v] quod dictum castrum, propter vetustatem et terremotum qui anno proxime lapso fuit in partibus Cathalonie suscitatus est fissum, concassatum et in pluribus suis partibus ruinosum, ob quod minatur ruinam et magna indiget reparatione⁶ in tantum quod, nisi celeriter reparetur, ipse castellanus, qui eundem castrum tenet ad usum et consuetudinem Yspanie, nec custodes eiusdem, in eodem absque magno suarum personarum periculo, non possent aliquatenus habitare, cum speretur de die in diem dirrui ac totaliter consumi⁷ et vastari. Et cum ipsa reparatio⁸ nequeat cum triginta quinque libris barchinonensibus super dictis redditibus, iuribus et emolu- [f. 3r] -mentis baronie dicti castri pro reparatione eiusdem anno quolibet consignatis fieri⁹, quinyimo in ipsa reparatione sunt plures alie quantitates peccunie necesario convertende, dictus Bernardus de Ionquerio, castellanus, nobis humiliter supplicavit ut, pro conservatione dicti castri quod est notabile et insigne, dignaremur taliter providere quod ipsum castrum ab omni periculo, casu et ruina valeat preservari et ipse castellanus, cum dictis custodibus, eundem castrum tute et secure et absque metu et suarum periculo personarum valeat, ut convenit, custodire.

⁴*segueix tenoris sequentis ratllat.*

⁵castellanus, *deia* castlanus, -l- rectificada en -ll- i abreviatura de -e- afegida.

⁶Quod dictum castrum ... indiget reparatione *destacat amb ratlla vertical al marge lateral esquerre del text i mà que l'assenyala.*

⁷consumi, -umi rectificat sobre una altra forma verbal o verb acabat en -ri.

⁸reparatio, -tio rectificat sobre altres lletres, potser sobre -re, final de reparare.

⁹Et cum ipsa reparatio ... consignatis fieri *destacat amb ratlla vertical al marge lateral esquerre del text i mà que l'assenyala.*

Nos vero, dicta supplicatione benigne admissa, volentes super conservatione [f. 3v] et reparatione ipsius castri, ut convenit, providere, vobis dicimus et mandamus expresse ac de certa scientia, sub obtentu nostre gratie et mercedis, penaque mille florenorum auri de Aragonie¹⁰ de bonis vestris, si contrafeceritis, habendorum et nostro applicandorum erario, quatenus, visis presentibus, ad visitandum dictum castrum personaliter accedatis et, re subiecta oculis, cum magistris in similibus expertis ipsum castrum in omnibus suis partibus visitetis, videatis et recognoscatis, ac videri et recognosci faciatis, et cum eisdem magistris videatis, decernatis et declaratis quanta peccunie quantitas, ultra [f. 4r] triginta quinque libras predictas, ad dictam reparationem fiendam est necessaria; de quibus visitatione, recognitione et quantitatis, ultra dictas triginta quinque libras, ad dictam reparationem necessaria que per vos et dictos magistros fuerit taxata et declarata per notarium publicum duo faciatis fieri publica instrumenta, quorum unum penes dictum castellanum¹¹ remanere et aliud in nostro archivo regio Barchinone recondi ad habendum de predictis memoriam in futurum volumus et iubemus.

Quoniam ipse Bernardus de Ionquerio, castellanus, pro servitio nostro et conservatione dicti castri coram nobis se obtulit gratiose quantitatem¹² ad dictam reparationem [f. 4v] ultra easdem triginta quinque libras necessariam de propriis pecuniis bistrahere, tali autem pacto et conditione quod ipse et successores sui habeant, teneant et possideant dicta officia castellanie et receptoris reddituum, iurium et emolumentorum dicte baronie et quod nos, aut successores nostri, nequeamus¹³ ipsum vel suos a dictis officiis nec a tenuta et possessione eorundem privare, expellere aut revocare aliqua ratione seu causa donech et quousque ipse Bernardus et sui successores per nos aut successores nostros fuerint in dicta quantitate pro dicta necessaria reparatione bistracta ac in missionibus ea de causa [f. 5r] factis et fiendis plenarie satisfacti.

Nosque, oblationem predictam tanquam nobis utilem et favorabilem acceptantes cum pactis et conditionibus supradictis, tenore presentis eidem Bernardo de Ionquerio, castellano et receptori iamdicto, et suis concedimus et in nostra regia bona fide per nos et omnes successores nostros convenimus et promittimus quod dicta officia castellanie et receptoris reddituum, iurium et emolumentorum dicte baronie Castri Veteris supradicti faciemus et permittemus ipsum et suos habere, tenere et possidere in pace contra omnes personas tantum et tamdiu donech in dic-

¹⁰vobis dicimus et mandamus ... auri de Aragonie *destacat amb ratlla vertical al marge lateral esquerre del text.*

¹¹castellanum, *deia castlanum, primera -l- i abreviatura de -e- afegides.*

¹²quantitatem *interlineat, escrit sobre quantum ratllat.*

¹³castrum personaliter accedatis [f. 3v] ... nequeamus [f. 4v] *destacat amb ratlla vertical al marge lateral esquerre del text; les dues primeres línies del f. 4v (ultra easdem ... bistrahere) remarcades, a més, amb una mà que les assenyalava.*

ta quantitate bistracta et missionibus supradictis fuerit eidem [f. 5v] Bernardo aut suis per nos aut successores nostros plenarie satisfactum; et quod nos, aut successores nostri, ab eisdem officiis seu altero eorum non privabimus, expellemus aut revocabimus eundem Bernardum aut suos aliquo iure, causa vel ratione donech dictam quantitatem bistractam, unacum dictis expensis, sibi aut suis restituerimus et exsolverimus, ut est dictum, ita quod ipse Bernardus aut sui successores non possint per nos aut nostros in dicto castro successores a sepe dictis officiis castellanie et receptoris quavis occasione, causa vel etiam ratione aut alias quovismodo removeri donech dicta quantitas bis- [f. 6r] -tracta et missiones sibi aut suis fuerint, ut sepe dictum est, realiter exsolute, quinimo possint et valeant ipsa officia tantum et tamdiu penes se licite retinere donech et quousque in dicta quantitate bistracta et missionibus sibi et suis fuerit bene et plenarie satisfactum.

Mandantes cum hac eadem gubernatori nostro generali, eiusque vices gerentibus, ceterisque universis et singulis officialibus et subditis nostris, dictorumque officialium locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus concessionem, provisionem et promissionem nostras huiusmodi teneant firmiter et observent, tenerique et observari faciant et non contraveniant, nec aliquem [f. 6v] contravenire permittant, aliqua ratione si iram et indignationem nostras ac penam mille florenorum auri de Aragonia, quam a bonis contrafacientis exigi indubie faciemus, cupiunt non incurrere.

Data Turolii, VIII^a die ianuarii, anno a nativitate Domini M^oCCCC^oXX^o octavo.

Rex Alfonsus.

Probata.

Quasquidem littera presentata et lecta confestim dictus venerabilis locumtenens recepta dicta littera cum illis quibus decet reverentia et honore supradicti domini regis obtulit se presto et paratum mandata regia in ipsa contenta exequi et complere iuxta ipsius littere seriem et tenorem, [f. 7r] satisfacto tamen sibi et notario seu scriptori sui officii et magistris domorum in similibus expertis qui secum ad dictum castrum accedere habebunt in suis salariis et labore condecenter.

De quibus omnibus sic peractis, tam dictus venerabilis locumtenens baiuli generalis quam dictus venerabilis Bernardus de Ionquerio petierunt et requisiverunt acta confici et ad partem instrumenta publica¹⁴ iuxta seriem dicte littere fieri per me dictum Iacobum Natalis, notarium, que fuerunt acta Barchinone, die, mense, anno et loco supra in principio scriptis.

Et fuerunt ad hec pro testibus presentes [f. 7v] venerabilis et religiosus frater Anthonius d'Ullan, prior monasterii Beate Marie de Mercede Captivorum Barchi-

¹⁴instrumenta publica, *deia* instrumentum publicum, -a *rectificades sobre* -u-, *sense ratllar, en el cas de publica, l'abreviatura d'acusatiu*.

none; Petrus Güell, barbitonsor; et Martinus Querol, scriptor, cives Barchinone; et ego, dictus Iacobus Natalis, notarius, qui hec recepi et continuavi requisitus.

Deinde vero, die lune, que fuit XXXI^a et ultima dies mensis madii anno predicto M^oCCCC^oVIII^o, supradictus venerabilis Bernardus de Fabrica¹⁵, locumtenens baiuli generalis memoratus pro observatione et exequutione¹⁶ mandati regii in preinserta littera contenti¹⁷, ad instantiamque et requisitionem supradicti [f. 8r] venerabilis Bernardi de Ionquerio, castlani¹⁸ memorati, accessit personaliter ad visitandum castrum predictum de Castro Veteri de Rosanis, unacum Martino Querol, scriptor iurato sub me, Iacobo¹⁹ Natalis, notario pre et sub nominato, ac unacum Bartholomeo Gual, magistro maiori operis sedis Barchinone, Petro de Puig-gem, magistro domorum, Petro Torroella et Guilelmo Bell, fusteriis, civibus dicte civitatis.

Et, cum fuissent simul personaliter²⁰ constituti infra dictum castrum, vocatis et adhibitis, pro testibus, Ffrancisco Calaff, ville de Martorello, et Iohanne Ram, habitatore Barchinone, [f. 8v] supradictus venerabilis locumtenens, recepto prius a dictis magistris et fusteriis iuramento ad sancta Dei quatuor evangelia ab eis corporaliter tacta quod bene et legaliter se haberent super infrascriptis, unacum dictis magistris et fusteriis, presentibus et intervenientibus scriptore²¹ et testibus superius nominatis, processit ad visitandum, videndum²², recognoscendum²³ ac visitari videri et recognosci²⁴ per dictos magistros et fusterios faciendum dictum castrum, re subiecta oculis, et ad videndum, decernendum et declarandum quanta peccunie quantitas [f. 9r] ad reparationem dicti castri faciendam²⁵ est necessaria prout sequitur.

[1] Primo, namque constituti in Prima Mola dicti castri, dimissa barbacana eiusdem, quam dictus venerabilis Bernardus de Ionquerio dixit et asseruit non esse necessarium videri seu recognosci, supradictus venerabilis locumtenens, unacum²⁶ magistris et fusteriis supradictis, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis²⁷, quandam turrim rotundam vocatam *de les Eures*, alias *de la Cambra de la*

¹⁵de Fabrica *interlineat*, *escrit sobre ça Fàbrega ratllat*.

¹⁶*segueix* dicti *ratllat*.

¹⁷*segueix* et *ratllat*.

¹⁸*segueix* pre- *ratllat*.

¹⁹*segueix* notario *ratllat*.

²⁰personaliter *interlineat*.

²¹*segueix* et s- *ratllat*.

²²videndum *interlineat*, *escrit sobre videndum ratllat*, *seguit de et ratllat*.

²³*segueix* et videndum *interlineat i ratllat*.

²⁴*segueix* f-.

²⁵*segueix* pro- *ratllat*.

²⁶*segueix* dictus scriptore *ratllat*.

²⁷re subiecta oculis *interlineat*.

Bassa, sitam seu edificatam in parte circii dicti castr²⁸, [f. 9v] quequidem turris patebatur deffectum et minabatur ruinam, eo quia quedam magna rupis que in pede dicte turris esse solebat inde ceciderat actionem terremotus qui, proch dolor!, in anno presenti et proxime preterito vigit in partibus istis²⁹. Pro cuius turris fortificatione et sustentatione fuit inceptus operari et fieri lapidibus et semento unum pes sive *peu* ad modum *d'alambor*, ad cuius perfectionem et complementum, ultra iam edificata, supradicti venerabilis³⁰ locumtenens, magistri et fusterii³¹ concordēs viderunt³², decernerunt et declararunt esse necessarie triginta tres libras [f. 10r] barchinonenses de terno perficiendo tamen³³ dictum opus bene et perfecte ad notitiam magistrorum in similibus expertorum³⁴.

[2] Ceterum, post predicta, continuo actu³⁵ visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis, quandam aliam turrim in dicta Prima Mola in partis occidentis dicti castr³⁶, vocatam *torra de la Cambra de la Comtessa*, cuiusquidem turris pes sive *l'alambor*, propter eius vetustatem et dictum³⁷ terremotum³⁸, erat concassatus et quasi dirutus, taliter quod dicta turris huius occasione minabatur ruinam et indegebat necessario reparatione. Ad quam reparationem faciendam supradicti venerabilis locumtenens, [f. 10v] magistri et fustarii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt esse necessarie quadraginta quinque libre barchinonenses faciendo dictam reparationem bene et perfecte ad notitiam magistrorum.

[3] Item, actu continuo³⁹, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁴⁰, quandam parietem *del mirador*⁴¹ in dicta Prima Mola predicti castr⁴² constructi versus orientem, qui paries erat⁴³ fisus et apertus occasione dicti terremotus, ex eo quia dictus paries non erat ligatus seu constructus cuidam turri rotunde ibidem⁴³

²⁸*segueix* cuius turris pes sive *lo peu* fuerit propter vetustatem *ratllat*.

²⁹qui, proch dolor, in anno presenti et proxime preterito vigit in partibus istis *interlineat*.

³⁰venerabilis *interlineat*.

³¹fusterii, *deia* fustarii, -e- *rectificada sobre* -a-.

³²viderunt *interlineat*, *escrit sobre* dixerunt et ..b.tract.(?) fuerunt *ratllat*.

³³tamen *interlineat*.

³⁴in similibus expertorum *afegit posteriorment*.

³⁵post predicta, continuo actu *interlineat*.

³⁶*segueix* vocat- *ratllat*.

³⁷dictum *interlineat*.

³⁸terremotum, *deia* terremotus, -s *ratllada i abreviatura d'acusatiu afegida*.

³⁹actu continuo *interlineat*.

⁴⁰re subiecta oculis *interlineat*.

⁴¹*segueix* dicti castr⁴² *ratllat*.

⁴²erat *interlineat*, *escrit sobre* est *ratllat*.

⁴³*segueix* edifica- *ratllat*.

circa dictum *mirador* edificate⁴⁴, quiquidem paries dicta [f. 11r] occasione minabatur ruinam. Ad cuius reparationem et⁴⁵ fortificationem dicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs⁴⁶ viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie quatuor lamborde pro ligando dictum parietem cum turri predicta, que lamborde fixe et posite in pariete et turri predictis decostabunt undecim libras barchinonenses faciendo dictum opus bene et decenter ad notitiam⁴⁷ magistrorum.

[4] Item, non divertentes ad alios actus⁴⁸, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis, quandam cameram intus dictum castrum, et satis prope portale eiusdem, in dicta Prima Mola [f. 11v] constructam. Et, ipsam visitando et recognoscendo, viderunt et invenerunt quod una brancha portalis et quedam quanteria, necnon aliquis trabes sive *biques*, et tabule cohoperte ipsius camere, propter eorum vetustatem, indigebant reparatione⁴⁹ et abtatione. Ad quam aptationem et reparationem fiendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs⁵⁰ viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie decem libre barchinonenses faciendo dictam reparationem bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[5] Consequenter, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁵¹, quandam *bestorra* dicti castri in dicta Prima Mola constructam ante simiterium eiusdem. Quam, videndo et [f. 12r] recognoscendo, viderunt et invenerunt quod dicta *bestorra* in sui superiori parte erat fissa et concassata⁵², propter eius vetustatem et dictum terremotum, et minabatur ruinam. Pro cuius reparatione et fortificatione quedam pars sumitatis ipsius bestorre⁵³ necessario habebit demoliri seu dirrui et postea reffici et reparari de novo. Ad cuius refectionem et reparationem fiendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie sex libre barchinonenses de terno faciendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[6] Successive autem, visitarunt, viderunt [f. 12v] et recognoverunt, re subiecta oculis, quandam turrin dicti castri, in dicta Prima Mola et ante ecclesiam pre-

⁴⁴edificate, *deia* edificatis, -e *rectificada sobre abreviatura de -is*.

⁴⁵*segueix* cerfication- o terffication- *ratllat*.

⁴⁶concordes *interlineat*.

⁴⁷*segueix* dictorum *ratllat*.

⁴⁸non divertentes ad alios actus *interlineat*.

⁴⁹reparatione, *deia* reparationem, *abreviatura d'acusatiu ratllada*.

⁵⁰concordes *interlineat*.

⁵¹re subiecta oculis *interlineat*.

⁵²*segueix* et mina- *ratllat*.

⁵³*bestorre interlineat, escrit sobre turris ratllat*.

dicti castri constructam, vocatam *la torra de Sancta Maria*. Et ipsam visitando et recognoscendo, viderunt et invenerunt quod dicta⁵⁴ turris⁵⁵ erat fissa et concassata propter eius vetustatem et dictum terremotum et minabatur ruinam. Pro cuius reparatione et fortificatione ipsa turris in sui superiori parte habebit necessario⁵⁶ dirrui et demoliri usque in directum volte dicte ecclesie et postea⁵⁷ reffici et de novo reparari. Ad cuius refectionem et reparationem fiendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs⁵⁸ viderunt, decernerunt et declararunt [f. 13r] fore necessarie centum libre barchinonenses de terno refficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[7] Item, actu continuo, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis, quandam sisternam contiguam predictae ecclesie dicti castri. Et, ipsam visitando et recognoscendo, viderunt et invenerunt quod dicta cisterna, propter eius vetustatem, est destructa, vastata et inabilis ad tenendum aquam, sic quod necessario, pro eius⁵⁹ reparatione, oportebit ipsam cisternam demoliri et destrui et de novo iterato reffici et reparari. Ad cuius refectionem et reparationem [f. 13v] fiendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie quinquaginta libre barchinonenses de terno faciendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in similibus expertorum.

[8] Et amplius, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁶⁰, murum contiguum domui rectorie ecclesie dicti castri, quod fuerat, actionem dicti terremotus, dirrutum et devastatum, et de quo dictus venerabilis Bernardus de Ionquerio, castellanus preffatus, certam partem iam reparari et de novo reffici⁶¹ fecerat. [f. 14r] Ad⁶² cuiusquidem muri integram perfectionem, reparationem seu radificationem supradicti venerabilis locumtenens baiuli generalis, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie, ultra iam expensa, triginta libre barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

⁵⁴dicta, *deia* dictam, *abreviatura d'acusatiu ratllada*.

⁵⁵turris, *deia* turrim, *abreviatura d'acusatiu ratllada i -s afegida*.

⁵⁶necessario *interlineat*.

⁵⁷postea, *posta al document*.

⁵⁸concordēs *interlineat*.

⁵⁹eius *interlineat, escrit sobre ipsius ratllat*.

⁶⁰re subiecta oculis *interlineat*.

⁶¹reffici *interlineat, escrit sobre facere ratllat*.

⁶²Ad *precedit de ad ratllat*.

[9] Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁶³, porticum sive *lo porxo* olim contiguum domui rectorie ecclesie dicti castri, qui fuit, occasione [f. 14v] terremotus, dirutus et devastatus, eo quia super ipsum cecidit dictus murus. Ad cuiusquidem portici sive *porxo* redificationem et constructionem de novo fiendam in omnibus sibi⁶⁴ necessariis, tam in operibus, fusta et tegulis quam aliis ad bene operandum ad notitiam magistrorum in talibus expertorum⁶⁵, et cum quodam pariete construendo *a les spatles*, et cum quodam *ramblador de pedra* cum pilaribus *al davant* etiam construendo, supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fustarii concordēs [f. 15r] viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie⁶⁶ triginta libre barchinonenses.

[10] ⁶⁷Rursus visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁶⁸, domum vocatam *dels Cubs* dicti castri in dicta Prima Mola constructa, cuius cohōperta, propter ipsius vetustatem, erat ex toto devastata et destructa, sic quod necessario indiget reparatione. Ad quam faciendam, de biguis⁶⁹, arundinibus sive *canyes*, tegulis et aliis necessarie ad bene operandum ad notitiam magistrorum in talibus expertorum supradicti venerabilis locumtenens [f. 15v] baiuli generalis, magistri et fusterii in simul concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie viginti due libre barchinonenses de terno.

[11] Successive, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis, quandam turrē dicti castri, in dicta Prima Mola constructam seu edificatam, vocatam *dels Torongers*, cuius turris tecta sive *los sostres* sunt, propter vetustatem, putrefacta sive *podrits e gostats*, sic quod necessario sunt in eadem turri tria tecta sive *sostres* de novo construenda. Ad quorum constructionem [f. 16r] et perfectionem supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt esse necessarie undecim libre barchinonenses perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[12] Ceterum, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis, domum furnorum dicti castri, in dicta Prima Mola constructa. Et, ipsam visitando, viderunt et invenerunt dictos furnos, propter eorum vetustatem, esse ruinosi

⁶³re subiecta oculis *interlineat*.

⁶⁴sibi *rectificat sobre* suis.

⁶⁵*segueix* supradicti venerabilis locumtenens, magistri et *ratllat*.

⁶⁶*segueix* ali- *ratllat*.

⁶⁷*precedit de* Item *ratllat*.

⁶⁸re subiecta oculis *interlineat*.

⁶⁹*segueix* canyis *ratllat*.

et⁷⁰ inhabiles ad [f. 16v] decoquendum panes et necessario sunt de novo radifficandi. Dictam autem domum pro maiori partis invenerunt discopertam et parietes ipsius pedibus carentes et huiusmodi occasione ruinam minantes, sic quod necessario parietes ipsi *fan a sospedrar* et dicta domus *fa*⁷¹ *a cobrir* de novo *de bigues, de canyes e de teula*⁷². Ad quamquidem redifficationem⁷³ furnorum *e a sospedrar les parets e a*⁷⁴ *cobrir la casa* in omnibus ad hec necessariis ad bene operandum ad notitiam magistrorum in talibus expertorum, supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs⁷⁵ viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie triginta libre barchinonenses de [f. 17r] terno.

[13] Item, actu continuo, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁷⁶, *lo menjador* sive *porxo* dicti castri, in dicta Prima Mola constructum ante et⁷⁷ satis prope introitum camere nuncupate *de la Comtessa*. Et, ipsum visitando, viderunt et invenerunt quod quedam⁷⁸ scala sive gradarium *de guix*⁷⁹ per quam assenditur ad secundum tectum sive *sostre* dicti *menjador*, propter vetustatem et terremotum, esse fissam et devastatam, taliter quod necessario oportet ipsam iterato de novo fieri seu reffici *de rajoles e de guix*. Viderunt etiam et invenerunt quod quedam [f. 17v] *trabes* sive *bigues* et postes sive *tagells*⁸⁰ primi tecti sive *sostre* dicti *menjador*, propter vetustatem, sunt putrefacte et vastate, taliter quod necessario oportet ipsas inde abstrahere et amovere, et alias novas inhibi ponere seu mutare, et intrispolare sive abtare *lo ramblador* dicti *menjador de guix ab rajoles*. Ad quamquidem reparationem et abtationem premissorum sicut premititur fiendam, inclusa et comprehensa reparatione quam dictus venerabilis Bernardus de Ionque-rio de novo fieri fecit de quadam cohopena sive *porxet* edificata seu [f. 18r] edificato supra primam scalam dicti *menjador* supradicti, venerabilis locumtenens, magistri et fustarii concordēs⁸¹ viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie viginti libre barchinonenses perficiendo tamen dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

⁷⁰ruinosi et *interlineat*.

⁷¹fa *interlineat*.

⁷²de bigues, de canyes e de teula *interlineat*.

⁷³redifficationem, *deia* radifficationem, -e- *rectificada sobre -a-*.

⁷⁴a *interlineat*.

⁷⁵concordes *interlineat*.

⁷⁶re subiecta oculis *interlineat*.

⁷⁷ante et *interlineat*.

⁷⁸*segueix* porticus sive *porxet ratllat*.

⁷⁹de guix *interlineat*.

⁸⁰et postes sive *tagells* *interlineat*.

⁸¹concordes *interlineat*.

[14] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁸², quandam salam sive cameram⁸³ supra dictum *menjador*⁸⁴ sive portichum constructam cuius cohopena suprema sive *subirana* et seu *trabes* sive *bigues* ipsius sunt putrefacte et devastate, propter vetustatem et terremotum predictum, taliter quod necessario predicta [f. 18v] cohopena est ab inde ex toto amovenda et de novo refficienda. Ad cuius refectionem et de novo constructionem faciendam, tam de trabibus sive *bigues* et postibus et aliis necessariis supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs⁸⁵ viderunt, decernerunt et declararunt esse necessarie quadraginta quinque libre barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[15] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, re subiecta oculis⁸⁶, quoddam passagium per quod tenditur de proxime dicta *sala* sive camera ad cameram nuncupatam *de la Comtessa* [f. 19r] in dicto castro constructam, cuiusquidem⁸⁷ passagii alique *trabes* sive *bigues* et valve sive *les portes* cuiusdam fenestre ipsius passagii indigebant necessario reparatione et radificatione propter eorum vetustatem. Ad quas reparationem⁸⁸ et redificationem⁸⁹ faciendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie tres libre⁹⁰ et decem septem solidi barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[16] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, [f. 19v] re subiecta oculis⁹¹, supradictam cameram vocatam *de la Comtessa*. Et, ipsam visitando, viderunt et invenerunt que un *miya de rajola* quod est constructum inter dictam cameram et quandam⁹² retrocameram predictae camere constructam sive vicinam, et etiam tectum supranum sive *la cuberta subirana* ipsius camere, sunt fisse et destructe, et latrine⁹³ sive *les privades* ipsius camere ex toto⁹⁴ dirrute sive destructe propter vetustatem

⁸²re subiecta oculis *interlineat*.

⁸³cameram *interlineat*, *escrit sobre cambra ratllat*.

⁸⁴*menjador* *interlineat*, *escrit sobre comestorium ratllat*.

⁸⁵concordēs *interlineat*.

⁸⁶re subiecta oculis *interlineat*.

⁸⁷*segueix* camere *de la Comtessa* aliq- *ratllat*.

⁸⁸reparationem, *rectificat*, *deia* reparationes, -s *ratllada i abreviatura d'acusatiu afegida*.

⁸⁹redificationem, *deia* radificationem, -e- *rectificada sobre -a-*.

⁹⁰*segueix* tresdecim solidi *ratllat*.

⁹¹re subiecta oculis *interlineat*.

⁹²quandam *interlineat*.

⁹³latrine, *deia* latrinas, -s *ratllada i -e rectificada sobre -a-*.

⁹⁴camere ex toto *interlineat*.

et terremotum predictum, et quod⁹⁵ aliqua⁹⁶ portalia et fenestre dicte camere carent, propter vetustatem, valvis sive *portes*, sich quod necessario dictum *miyà* et dictum tectum sive *sostre* sunt ex toto dirruenda [f. 20r] et postea de novo refficienda, et etiam dicte latrine de novo refficiende, et valve sive *portes* in dictis portalibus et fenestris sunt de novo faciende. Ad quasquidem⁹⁷ constructionem, reparationem⁹⁸ et redifficationem⁹⁹ de predictis *miyà*, quohoperta, latrinis et valvis, et ad *entrespol* cameram et retrocameram predictas, supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fustarii concordēs¹⁰⁰ viderunt, decernerunt et declararunt esse necessarie viginti quinque libre barchinonenses de terno perficiendo dicta opera bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[17] [f. 20v] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹⁰¹, quandam cameram vocatam *de la Carnsalada* in alio¹⁰² capite dicte sale constructam, et quandam retrocameram cum latrinis ipsi camere constructam, et etiam predictam turrim vocatam *de les Eures* in sui partis interiori. Et, predicta visitando et recognoscendo, viderunt et invenerunt quod predicta camera et retrocamera et latrine¹⁰³, propter earum vetustatem et antiquitatem, sunt fisse et reparatione carentes, et dicta retrocamera discohoperta; et quod *trespol* dicte turris *de les Eures* est fissum et concassatum; et quod aliqua portalia dictarum camere, retrocamere et latrinarum [f. 21r] carent valvis sive *de portes*. Ad¹⁰⁴ quasquidem reparationem, constructionem et redifficationem faciendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fustarii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie sexdecim libre barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[18] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹⁰⁵, domum *de la Sisterna* dicti castri, in dicta Prima Mola constructam. Et, ipsam visitando, viderunt et invenerunt quod quidam¹⁰⁶ archus *escassà* in dicta domo constructus erat fissus et concassatus, propter dictum terremotum, et quod supradictam cister-

⁹⁵quod *interlineat*.

⁹⁶*segueix* valve sive *portes* *ratllat*.

⁹⁷quasquidem, *deia* quarumquidem, -s- *rectificada sobre -r- i abreviatura de -um-*.

⁹⁸reparationem, re- *interlineat escrit sobre re- ratllat*.

⁹⁹redifficationem, *deia* radifficationem, -e- *rectificada sobre -a-*.

¹⁰⁰concordēs *interlineat*.

¹⁰¹re subiecta oculis *interlineat*.

¹⁰²alio *interlineat*.

¹⁰³et latrine *interlineat*.

¹⁰⁴*segueix* *qus- ratllat*.

¹⁰⁵re subiecta oculis *interlineat*.

¹⁰⁶quidam *interlineat, escrit sobre un ratllat*.

nam, [f. 21v] occasione dicti terremotus, fuerunt facte¹⁰⁷ alique aperture sive fisure, propter quod predicta domus minabatur ruinam. Et, pro ipsius sustentatione et fortificatione, oportebat necessario destruere sive dirruere dictum archum *escassà* et in ipsius loco construere seu edificare quendam alium archum rotundum; et quod etiam erat necessarium dictas fisuras sive aperturas abtare et reparare. Ad quorumquidem constructionem et reparationem faciendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie quinque libre barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene [f. 22r] et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[19] Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹⁰⁸, quandam turrim¹⁰⁹ dicti castri vocatam *del Caragol*, cuius turris duo tecta sive *sostres*, et valve sive *les portes* portalis ipsius, propter earum vetustatem et antiquitatem, indigent reparatione. Ad quam reparationem¹¹⁰ faciendam supradicti locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt esse necessarie due libre barchinonenses de terno perficiendo dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[20] [f. 22v] Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹¹¹, quandam cameram¹¹² in dicta Prima Mola dicti castri constructam vocatam *la cambra damunt lo terrat de la sisterna*, cuius camere quidam paries, pro medietate et ultra in superiori eius partis, propter dictum terremotum, est fissus et concassatus et minans ruinam, taliter quod non posset sustineri nisi dicta medietas suprema ipsius parietis demoliretur ex toto et postea de novo refficiatur et reparetur de lapidibus et semento. Quequidem reparatio, simul cum tegulata ipsius camere que dicta ratione est¹¹³ vastata et necessario abtanda, et cum aliquibus *merlets* [f. 23r] dicte turris *del Caragol* que, propter dictum terremotum¹¹⁴, videntur periculosa et presto necessario ad abtanda, et cum aliquibus trabibus sive *bigues e tagells* tecti sive *sostre* dicte camere, decostabunt, prout dicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt, triginta libre barchinonenses de terno, perficiendo tamen dictum opus bene et decenter ad notitiam dictorum magistrorum in talibus expertorum.

¹⁰⁷*segueix aperture ratllat.*

¹⁰⁸*re subiecta oculis interlineat.*

¹⁰⁹*segueix vo- ratllat.*

¹¹⁰*reparationem interlineat.*

¹¹¹*re subiecta oculis interlineat.*

¹¹²*segueix supra tectum sis- ratllat.*

¹¹³*segueix vastada ratllat.*

¹¹⁴*terremotum, deia terremotus, -s ratllada i abreviatura d'acusatiu afeigida.*

[21] Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta¹¹⁵ oculis, duas parvas domos et domum vocatam *del Spital* in dicta Prima Mola constitutis [f. 23v] subtus tectum sive *lo terrat* vocatum *de la Cisterna*. Quarum¹¹⁶ domorum tecta sive *los sostres* sunt, propter vetustatem et antiquitatem, putrefacta et vastata, taliter quod necessario oportet dictas domos discoperiri et ipsius tecta sive *los sostres* ab inde amoveri, et postea de novo reffici et operari *de fusta e de rayola*. Ad quorum reparationem et radifficationem fiendam, tam supra quam infra, in omnibus necessariis tam *en fusta*, lates, clavo, *rajola*¹¹⁷ et aliis necessariis, supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, [f. 24r] decernerunt et declararunt fore necessarie quinquaginta quinque libre barchinonenses de terno perficiendo dicum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum¹¹⁸.

[22] Visis autem et recognitis edificiiis dicte Prime Mole castri predicti, ut prefertur, confestim, non divertendo ad alios actus, supradicti venerabilis locumtenens baiuli generalis, magistri et fusterii desuper nominati, unacum [f. 24v] scriptore iurato ac cum testibus antedictis, ascenderunt et accesserunt ad fortalitium suppressum dicti castri, vocatum *lo Castelet*. Et, intro euntes, intro visitarunt, viderunt et recognoverunt, re oculis subiecta, primam domum ipsius fortalitii supra portale ipsius constructam. Et, ipsam visitando, viderunt quod sex trabe sive *bigues* et aliqua tagella sive *tagells* tecti ipsius domus sunt putrefacta et vastata, propter vetustatem¹¹⁹, sic quod necessario oportet ipsas sex *trabes* et tagella amoveri et alias in [f. 25r] -hibi apponere. Et, ad dictum opus perficiendum, supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie tres libre et sex solidi barchinonenses de terno perficiendo tamen dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[23] Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹²⁰, duas domos *e lo cel* dicti *Castelet*, in quibus viderunt et invenerunt quod necessario, occasione vetustatem et terremotus predicti¹²¹, sunt ponende et immitende duodecim *trabes* sive *bigues* et aliqua tagella, [f. 25v] et quod dicte domus *fan entrespolar* et coperiri de tegulata. In quibus, *entre bigues*, *teules*, *canyes*, lates et aliis necessariis ad bene operandum notitie magistrorum in talibus expertorum, supradicti venera-

¹¹⁵subiecta, *deia* subiectas, -s *ratllada*.

¹¹⁶Quarum, *deia* quarum, Q- *rectificada sobre q-*.

¹¹⁷*rajola interlineat*.

¹¹⁸*segueix* Item, visitarunt, viderunt et recognoverunt, re oculis subiecta, *ratllat*.

¹¹⁹*segueix* et terremoto- *ratllat*.

¹²⁰re subiecta oculis *interlineat*.

¹²¹occasione vetustatem et terremotus predicti *interlineat*.

bilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie viginti libre barchinonenses de terno.

[24] Item, viderunt, visitarunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹²², quandam turrim in dicto fortalitio predicti *Castellet* versus orientem constructam¹²³ et menia sive parietes ipsius forta- [f. 26r] -litii. Et, visitando predicta, viderunt et invenerunt quod parietes dicte turris et muri predicti sunt in aliquibus locis et partibus fissi et concassati propter vetustatem et dictum terremotum, sic quod necessario oportet in ipsis ponere et immittere aliquas lambordas pro ligando et abtando parietes ipsas. Viderunt etiam et invenerunt quod tegulate turris predicte, occasione vetustatus et dicti terremotus, sunt fisse et vastate, sic quod oportet decurrere ipsas tegulatas et in ipsis aliquas tegulas de novo apponere. Ad quorumquidem turris et muri [f. 26v] reparationem et fortificationem ut predictur fiendas supradicti venerabilis locumtenens, magistri et fusterii concordēs viderunt, decernerunt et declararunt fore necessarie quadraginta quinque libre barchinonenses de terno perficiendo tamen dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

[25] Item, visitarunt¹²⁴, viderunt et recognoverunt, re subiecta oculis¹²⁵, turrim magistram fortalitii dicti *Castelet*. Et, ipsam visitando, viderunt et invenerunt quod, propter vetustatem, tria [f. 27r] tecta sive *sostres* ipsius turris indigent aliqua reparatione, videlicet de aliquibus *cabirons e de tot*¹²⁶ *lo taulam*; et¹²⁷ quod in ipsa turri sunt necessarie due scale¹²⁸ novas¹²⁹; et quod¹³⁰ alie tres scale¹³¹ que ibi¹³² sunt¹³³ veteres sunt refficiende et reparande; et¹³⁴ quod tres *permòdols de roure* sunt necessarij *al puyant d'una scala* satis prope portale dicte turris; et quod supremum tectum sive *la capa subirana* predicte turris magistre *fa enrajolar e a calsar e adobar los merlets*. Ad quasquidem reparationem et constructionem predicte turris [f. 27v] magistre et aliorum in ipsa necessariorum, ut preffertur, supradicti venerabilis locumtenens,

¹²²re subiecta oculis *interlineat*.

¹²³*segueix* que propter eius vetustatem et terremotum *ratllat*.

¹²⁴*segueix* et *ratllat*.

¹²⁵re subiecta oculis *interlineat*.

¹²⁶*segueix* laut- *ratllat*.

¹²⁷et, Et *al manuscrit*, que de primer *deia* et; E- *rectificada sobre e-*.

¹²⁸due scale, *deia* duas scalas, -s *ratllades i -e rectificades sobre -a-*.

¹²⁹novas, l'escrivà *anava a rectificar-ho en nove (com a due scale); la rectificació de -a- en -e- està ratllada*.

¹³⁰quod *interlineat*.

¹³¹scale, *deia* scales, -s *ratllada, seguit de s- ratllada*.

¹³²*segueix* sunt *ratllat*.

¹³³*segueix* refficie- *ratllat*.

¹³⁴et, Et *al manuscrit*, que de primer *deia* et; E- *rectificada sobre e-*.

magistri et fusterii concordēs viderunt¹³⁵, decernerunt et declararunt fore necessarie quadraginta quinque libre barchinonenses de terno perficiendo tamen dictum opus bene et decenter ad notitiam magistrorum in talibus expertorum.

Quequidem quantitates per dictos venerabilem locumtentem, magistros et fusterios ut predicatur taxate et arbitrate summam capiunt, in universo, sexcentarum nonaginta trium librarum barchinonensium de terno, de quibus, deductis dictis triginta quinque libras barchinonenses de et super redditibus, iuribus et emolumentis baronie dicti castri pro reparatione eiusdem consignatis et pro¹³⁶ anno presenti debitis, [f. 28r] restant sexcentē quinquaginta octo libre et tres solidi barchinonenses que per dictum castellanum¹³⁷ convertende et expendende sunt, in vim littere regie preinserte, in operibus et reparationibus supradictis.

De quibus omnibus, sicut premitentur peractis tam dictus venerabilis locumtenens baiuli Cathalonie generalis quam dictus venerabilis Bernardus de Ionquerio, castellanus¹³⁸ predictus, requisiverunt et mandarunt fieri¹³⁹ duo consimilia instrumenta, de quibus unum in archivo regio recondatur et aliud dicto castlano tradatur, per me, dictum Iacobum Natalis, notarium, pre et sub nominatum, iuxta seriem¹⁴⁰ littere prenarrate.

Que fuerunt acta die, mense, anno et locis predictis, presentibus¹⁴¹ et interuentibus dicto scriptore iurato et testibus supradictis ad predicta vocatis et assumptis.

¹³⁵*segueix et ratllat.*

¹³⁶*segueix una ratllat.*

¹³⁷castellānum, *deia* castlanum, -el- *afegit*.

¹³⁸castellānus, *deia* castlanus, -l- i *abreviatura de -e- afegides*.

¹³⁹fieri *interlineat*.

¹⁴⁰*segueix prenarrate ratllat.*

¹⁴¹presentibus, *deia* presente-, -i- *rectificada sobre -e- i -ibus afegit*.